

IGNOTUS

VALLOMÁSOK

BUDAPEST 1895
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
ANDRÁSSY-ÚT 10

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2021
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Tartalomfejlesztési és -szolgáltatási Osztálya
ISBN 978-963-417-484-4 (online)
MEK-20636

TARTALOM

PÉTER

TABY-VÉR

A SZEGÉNY PALI NAPLÓJÁBÓL

I

Bolondok hava

II

Jelek

III

Roszkedv

SZERELMES LEVELEK

I

A nagy Galeottó

II

Pünkösdi királyság

III

Utravaló

IV

Szállító-levél

V

Mérleg

VÁLÁS UTÁN

AZ ASSZONYOK ELLEN

A TÁNCZ ELLEN

EGYESSÉG

KIVERT EMBEREK

UTI EMLÉK

PÉTER

I

Simon Péter, Jónának fia, zavaros fővel ödöngött a hideg éjszakában. Csak olykor riadt föl, ha a szikkadt föld egy-egy palaszilánkja élesebben hasogatta meztelen lábát, kérges bokáit. Nem igen volt helyén az esze - ma egész este forog már vele a világ. A jobbkezében valami sajgást érez s egyszerre eszébe jut, honnan jön. Nincs egy félórája, hogy álmából fölriadva, tiz társával botorkált az Ur után, aki ma egész este olyan szomorú volt, olyan végtelen szomorú, szomorú mindhalálig. Igen, igen, ezt mondta: szomorú az én lelkem mindhalálig - aztán ott hagyta őket az olajfák között, ő maga pedig lassu léptekkel ment fölfelé a hegynek. Péter már nem tudja, mi okból. A mai pogácsás ünnepek vecsernyéjén bort ivott, attól nehéz a feje. Olyan rég ideje, hogy bort nem ivott, de most meg kellett innia, hiszen az Ur azt mondta, hogy ez az ő vére. És ő sokat nem értett abból, amit az Ur mondott, de mindig követte - attól a percztől fogva, hogy elszólította a hálójától, halászsajkájától, hűséges eb módjára járt a nyomában és szent áhitattal nézte ezt a szépséges szomorú fiatal férfit, akinek országa nem e világból való... Az Ur egyszer azt mondta néki: «lészen a te neved Petrus, kőszikla, s erre a sziklára épitem én az én hitem házát». Íme, az Ur tudta, milyen hivséges tanítványa neki Simon Péter, ma este mért mondta mégis, hogy «mire a kakas szólana, háromszor is megtagadsz te engemet?» Ó, ha mindnyájan megbotránkoznának is az Urban, Péter nem botránkoznék meg benne soha. És ha betelék is, amit ma este mondott, hogy egyikőjük elárulja, ha az a képmutató szelid Judás el is árulta az Urat, Péter soha sem fogja megtagadni!

Hol is hagyta csak el?... igen, ott vártak az Urra az olajfák között. Sötét is volt már, csak a csillagok pislogtak az ágak között. Betlehem felől az egyik olyan szépen ragyogott! Forró nappal után egyszerre rajtuk ütött a dermesztő hideg s a mámoros álmoság háromszor is lebirta őket. Kétszer is fölkelte őket az Ur, harmadszor hitta, mennének vele. Tizenegyen voltak, a tizenkettedik, a szelid szemű, fehér kezű Judás nem volt közöttük. Egyszerre csak fáklyafény közeledett, fegyvercsörgés kísérte. Nagy csapat ember jött, fustélyos, fegyveres poroszlók. Aztán csak kivált közülök egy és futvást rohant az Ur felé. Judás volt, a tizenkettedik. Péter még most is hallja a lihegését s látja, mint csókolja lehunytt szemmel kétszer is az Urat: «Mester, Mester!» A fustélyos emberek erre mind nekiesnek a védtelen emberfiának s a tanítványait ellökdösik mellőle. Egyikőjük sem mozdult, csak ő, Péter, ugrott elé, elkapta az egyik ember szablyáját s mámoros hadonázásban lemetszé vele a szeplős Málkus fülét. De szomorú mosolylyal maga az Ur mondta, ne ontson vért. Hát arra se tartja jónak, hogy megvédje?... Elejtette a szablyát, az emberek meg nekiestek... ő pedig futvást menekült a többiekkel s elszéledének a világ tizenegy tájéka felé... Az éjjeli szellő feléje sodorta az Ur néhány szavát: «Mint egy latorra, úgy jöttök ellenem fustélylyal és fegyverekkel...»

II

Hová vihették, mit akarhattak véle? A helytartó fogatta volna el? Az nem lehet, hiszen a császár ellen soha egy szót nem szólt. Vagy a farizeusok váltották volna be, amivel fenyegetőztek? Szék elé hurczolták volna most, páskák ünnepén, amikor inkább a rabokat is szabadon szokták bocsátani?

Holnapra virradóra majd kitudódik. Baja úgy sem eshet; aki holtakat éleszt, sebeket gyógyít - isten fiának baja hogy eshetne? Péter is nyugton volna, csak a feje ne volna olyan nehéz. Ebben a sötét éjszakában hová menjen, mitévő legyen? Amire évek óta nem gondolt, most

eszébe jutott, hogy neki se hazája, se hajléka. Hosszu évek óta ma van először egymagában s az első éjszakát tölti úgy, hogy nem hallja a társai lélekzetét s álmatag szemmel nem virraszt felettük az Ur. Álmatag szemével - avval a csudálatos, ragyogóbarna szemével, amivel megígérte a szegény, együgyű szívű Simont, aki azóta hívséges lábbal követi az Urat, ki tudja mért, ki tudja hová.

Tizenketted magával járja már így évek óta ezt a titokzatos, kalandos utat. Csuda csudára pereg le értetlen szeme előtt és csak titokban meri furcsálni, mi jogon lett ő külömb a többi embernél, mi okon szakadt el régi társaitól. Mért kell vándorolnia, éheznie, fáznia, holott ő eladdig olyan boldog, nyugodt és csöndes halászáletet élt. Szóval nem merte ezt új társaitól kérdeni, röstellte az ő nagy együgyűségét. Érezte hogy a többiek sem a maguk esztől követik az Urat, - azokat is, mint őt, a Mester ragyogó homloka, szelid szeme sugara viszi ellenállhatatlanul magával. Néha viharos éjszakákon, ha néhányan volt halászok összebujtak, mindnyájok ajkán ott kísértett a hebegő kérdés: mire való mindez, ez a bolyongás, ez a törődés? De egyikök sem mert szólani - nem különösen két társuk miatt, akik az ő tudásuk s tapasztalásuk hegyéről olyan kicsinylő szemmel tudtak rájuk lenézni. Az egyik a fehérkezű Judás volt, aki valami nagy nemzetségből való lehetett; olyan fehér volt a bőre, olyan ápolt a vöröses szőke hullámos haja s olyan válogatott a szava járása. Tudott írni, nagy kerek görög betűket vetni, aminthogy a görög szó sem volt tőle idegen. A másik János volt, a Zebedeus fia, lángoló lelkű ifjú ember, akit az Ur a mennydörgés fiának nevezett, mindig megkülönböztetett s aki tudott az idegen hódító méltóságos nyelvén is. Az egyik görögül szólott, a másik latinul, míg a szegény Péter nem tudott, csak héberül, azt is parasztosan ejtette, foghegyről, mint a galiléusok. Az ő szava csak arra való volt, hogy ne vegyék semmibe, az érzése csak arra, hogy elfojtsa és megtagadja. Az ő fiatal, vértől duzzadó szive akárhányszor megszólalt, ezek ketten csak letorkolták. Ezek ketten, akik közül az egyik elárulta az Urat, mint valami latrot, a másik pedig a kis ujját sem mozdította meg, mikor a poroszlók nekiestek a Mesternek... Ő, Péter volt az egyetlen, aki szablyát rántott az Ur védelmére, holott az Ur soha semmi dolgáról vele nem szólott, mindig csak Judással, mindig csak Jánossal... Ezek, akik egy kiélt élet keserű seprűjével, kiégett szívvel s lemondó lelkiismerettel menekültek az Urhoz, kinevették és kigunyolták a szegény Pétert, ha mélázva, egymagában vissza-visszasírta boldog halászáletét, amikor még nem kereste a mennyek országát s nem kerülte az asszonyt...

Ezeknek nem kellett asszony. Maga az Ur nem volt e világból való s ha meg is bocsátott a parázna asszonynak, a bűnbánó Magdolnának, ölelésre a karja sohse tárult, csókra az ajka sohse vágyott, ha száz asszony törülgette is selyemhajával fáradt lábait. A többi mindcsak azt hirdette, hogy jó a férfinak asszonyt nem illetni s lekorholta Pétert, mikor ez azt mondta, éljen a férfi az ő asszonyával, mint illik értelmes emberhez, az asszonyi edénynek, mint erőtlenebbnek tisztességet tévén... És Péter nem mert többet mondani, csak titkon, loppal gondolt Leára, az ő szépséges kedvesére, akitől elszakadt, hogy vakon kövesse a Mestert.

III

S a hideg éjszakában Péternek szívébe szállt a mámor s eltöltötte a keserűség az Ur ellen, aki még azt sem engedi meg, hogy hívséges tanítványa szablyával oltalmazza a poroszlók ellen. Annyit se adnak rá, mint egy kuncsorgó ebre - ezért hagyta ő oda kenyerét, hazáját, szépséges mátkáját? Szétzüllöttek, szertefutottak, egyikök elhagyta a másikat, az Ur elhagyta valamennyiöket. Pétert nem köti többé hozzájuk semmi. Ma még itt jár a hideg éjszakában, holnap túl lesz a határon, holnapután otthon lesz a hálójánál, halászsajkájánál.

A hajnal is közel lehetett, mikor nagy z sivajra riadt föl. A főpap háza elé ért, ahol füstös fáklyák fényinél sürgött-forgott a sokaság. Valami nagy bűnösről beszéltek, istentagadóról, pártütőről, aki most áll a főpap Kajafás előtt. Péter bekerült a kapun s keresztül törte magát az udvaron nyüzsgő népségen, fel a főpap háza tornáczába. Megállt, hogy körülnézzon. Végig a tornáczon hosszú asztal állott, fehér abrosszal beterítve, tele üres kancsókkal, félig telt kupákkal, otthagytott edelelekkel. A pogácsás vecsernyét ünnepelték itt is, annak a maradékai állnak az asztalon. Péter dermedt ujjal kapta föl az egyik kupát s egy hajtásra kiürítette. Minden vére a fejébe tódult az erős bortól s egy oszlophoz támaszkodott, hogy el ne dőljön. Lehunytt szeme előtt vérvörös színben forgott valami idegen világ, aztán kék hegyeket látott és kék tengert s látta Leát, a kis halászlyányt, amint gügyögve hívogatja: Gyere vissza Simon, hadd el a földönfutó kóborokat, légy az én jó uram!

Nehéz léptekkel botorkált tovább. A tornáczon szenes serpenyők előtt melegedtek az emberek, kufárok, nagyszakállu zsidók, bozontos római poroszlók vegyest. Az izzó szén néha, egy-egy percze, homályos pírrel öntötte el az arcukat. Át az ablakon s a nyitott ajtón, a nyüzsgő farizeusok csürhéjén keresztül fegyverzörej, káromlás és vesszősuhogás hallatszott. A tornácz egyik sarkából föl-fölríktó vihogás vegyült bele. Az egyik lány nagyot sikítva ugrott el egy részeg katona csókja előtt. A föllobbanó fény egy pillanatra arczára esett és Péter földobbanó szívvvel ismert rá: Lea volt, az ő mátkája. Odaugrott hozzá, megfogta a karját:

- Lea te vagy itt? kinél vagy itt, ki vagy itt, mi vagy itt? Rossz személy lettél, részeg katonák szeretője lettél?

A lány ijedten nézett rá. Megismerte és kitépte magát a kezéből.

- Ha az lennék is, mi közöd hozzá. Mátkád voltam, elhagytál. Bucsút se mondtál, csak világ-nak mentél, kóborló istentagadóknak lettél a czimborája. Annak a galiléusnak lettél az embere!

- Nem igaz asszony, nem igaz, nem is ismerem...

- Nem ismered? Nem te mentél vele? Levelet sem irtál, izenetet se küldtél. Hagytál volna éhen veszni. Ha szolgálatba nem állok, el is veszhettem volna a te názáretbeli Jézusod miatt.

A népség köréjük gyűlt. Rongyos gyerkőczök rángatni kezdték a Péter kopott köntösét. Cselédlyányok a kovásztalan kenyérből galacsinokat gyúrtak s a sötétben találomra dobták a Péter fejéhez. Egy katona rekedten rikkantott:

- Üssük agyon, ez is a Jézus emberei közzül való!

- Nem igaz ember, nem is ismerem! kiáltott Péter mámoros rémülettel.

- Az ő embere vagy, a szavad járása is elárul, a galiléus beszéded!

A sarokban álló katonák is figyelni kezdtek. Egyre fenyegetőbben tódultak a sötétben Péter köré. Lea is megijedt, féltette a kedvesét s a köntösénél fogva bevonta magával az első szobába. A másik szobából nagy világosság látszott, de Péter a sok embertől nem láthatott be oda. Az emberek olykor be-bekiabáltak: «Üssétek agyon az istentagadót, a hamis királyt!» De Péter se látott, se hallott. Csak Leát érezte, amint odaszorul hozzá és szorongatja a karját. Odahajolt a lány füléhez:

- Lea, sottogta, Lea, nem vagyok az ő embere, nem leszek az ő embere. A tied akarok lenni, a te hűséges urad. Gyere velem, hazaviszlek, visszamegyünk a falunkba, a tenger partjára. Szeretjük egymást, mintha sohse váltunk volna el. Gyerünk, gyerünk, viszlek is már...

A z sivajt egyszerre éles kakasszó szakította meg. A hajnalt jelentette a kakas. Az emberek szétváltak az ajtó előtt s Péter ijedten kapta föl a fejét. Belátott a fáklyafényes szobába. Látta a főpapot, amint toporzékolva tépi a szakállát. Valami pirosság felé hadonáz. Részeg katonák

üvöltözve suhogtatják vesszejüket valaki fölött, aki piros palástban ül a szoba közepén, egy székre kötözve. A kakasszóra az ajtó felé fordítja a fejét. Töviskoszoru van a homlokán s a vér nehéz csöppekben pereg végig az arcán. Világos homloka alól szelid fényvel, mosolygó szemrehányással küldi a szeme sugarát egyenesen a Péter szemébe, aki ijedt hörgéssel ismeri meg benne a Mestert.

*

És kifordula Péter a tornácra és keservesen zokogott. Azon sirt, hogy milyen gyarlandó a férfiember s milyen hatalmas az asszonyi állat, amikor egy cselédlyányért a leghivebb tanítvány is háromszor megtagadja az ő Mesterét, mire a kakas egyet szólana.

TABY-VÉR

Mikor az ajtaján beléptem, idősebb Taby Pál fölállott az íróasztala elől és hátravetett felsőtesttel, két kezét szorításra emelve jött elém. Nyugodt volt az arcza és komoly, de valamivel halványabb a szokottnál. A javakorában lévő szép nemes-ember délczeg termetén a fénytelen szövetű gyászruha egy-két szétfeszülő ránczot vetett; őszbecsavarodó sűrű haja, fölsütött bajusza, borotvált álla mintha most került volna ki a borbély keze alól.

- Hivatott urambátyám...

- Hivattam öcsém, bocsásson meg, ha zavarom.

Megszorította a kezemet, leültetett, leült, szivarral kínált meg, aztán így folytatta:

- A szegény Pali fiam zsebében találták ezt a levelet; most látom csak, hogy önnek szól. Tévedésből felbontottam, de nem olvastam el. Olvassa.

A levél csakugyan nekem szólt; a szegény Pali apró betűi ugráltak a papírján káprázó szemem előtt:

«Kedves öregem, ne lepjen meg, hogy elemészttem magam s ne vedd zokon, hogy utoljára is nem bucsúzom, hanem szivességre kérlek. Egy csomagom van nálad; amint halálom hírét veszed, égessed el fölbontatlan, hogy hamva se maradjon. Aztán iktasd a Hirlap apró hirdetési közé cursivból: *«Fehérkezű Madonna. A levelei megsemmisültek, nincs, mitől tartania. Halálomban sem kompromittálom. Nem maga miatt öltem meg magam, sem maga miatt, sem más miatt, a magam bolondsága miatt s a magam nyugalma végett. Isten vele.»* - Az az úrhölgy ugyan nem érdemli meg, hogy ilyen kedves legyek hozzá, de én már ilyen vagyok. Isten veled is, kedves öregem, ami titkomat tudod, legyen a tied is a siron túl. Szervusz.»

A levelet a tárczámba tettem s fölkeltem, hogy hazamenjek. A szegény Pali apja kikisért az ajtóig, de az ajtónál egyszerre csak megállított.

- Maradjon, öcsém, beszédem volna önnel. Egyről-másról, amit nem értek, de meg akarnám érteni.

Visszaültem a helyemre. Kényelmetlen, szorongó érzés fogott el. A szegény Pali járt az eszemben s a halálán érzett gyász tompa fájdalommal zakatolt az ereimben. S növelte ezt a kelletlen érzést az apja jelenléte is. Ez a szép ember nekem mindig mód nélkül imponált; ha csak tehettem, elkerültem s ha még oly udvarias volt is hozzám, mindig éreztem, hogy nem tart embernek, csak gyereknek, aki olyan messze esik tőle, mint a Gellérthegy a Csimborasszótól. Kicsinek, törpének s nyomorultnak éreztem magamat vele szemben s ha vele egy társaságban voltam, a számat se mertem kinyitni.

- Nekem is irt a szegény Pali, sok szomorú és igazságtalan dolgot, amit nem értek, nem érthetek meg. Ön bizalmas barátja volt; jobban ismerhette, mint én, talán meg tudja adni a titka kulcsát.

Levelet vett elő s a monokliját a szemébe csiptetve, halk hangon kezdte felolvasni:

- Nekem ezt írja: «Bocsásd meg édes apám, hogy ezt a bajt szerzem neked. Az emberek kötelességüknek tartják majd sajnálkozva csapni össze a kezüket s mélységes részvétellel sopánkodni: szegény Taby Pál, az ezer bajához ilyen rettentő csapást mért rá az isten; az a gonosz fiu *ezt* tette neki. Énnekem, isten a tanum, nincs okom kételkedni abban, hogy

neked csakugyan fáj a halálom; hálásan tudom, hogy szerettél. De mégis azt hiszem, hogy egy kis erővel, egy kis erős akarattal a gyász terhét hamar lerázod magadról s ha egy kissé számot vetsz magaddal, be fogod látni, hogy semmit sem vesztettél bennem, mert én nem voltam senkid. Nem mondom hogy nem vagy apának való, de bizonyos, hogy én nem voltam való a te fiadnak. Kezdetől fogva mindvégig idegen voltam neked; az arczom egy pár vonása vall csak rád, egyébként mintha nem is volnék Taby-vér. Ha érne az életem egy hajítófát, életben maradtam volna csak azért, hogy olykor láthassalak, veled lehessen s a szavadat hallhassam. Mert ugy-e azt elhiszed, hogy én téged igazán szerettelek? Ezt az utolsó tettemet is a te nyugalmod kedvéért húztam-halogattam mindmáig. Nagy részed van benne, hogy kibírtam eddig s hogy tovább nem bírom, abban részed nincsen. De bármennyire szerettelek, mindig volt köztünk valami válasz, több annál, ami a fiut az apjától elválasztja. Jusson eszedbe, nem furcsállod-e magad is, hogy az egyetlen fiadat kicsi korában soha meg nem csókoltad, felnőtt korában soha kezet nem fogtál vele? Bocsáss meg, ha kimondom, de nekem úgy rémlik, hogy te idegenkedtél tőlem. Idegenkedtél tőlem, amért csak arczra vagyok a fiad, különben egy csepp vérem sem Taby-vér. A Tabyak szépek, bátrak s egészségesek, én csúf vagyok, gyáva és hitványka beteg gyerek voltam mindig. A Tabyak hidegek, hóditóak, kedvesek és önzők; én lágyszivű vagyok, érzelő és gyengeségből mindenki jóltevője. A Tabyak lovagiasak és tisztességesek; én ravasz vagyok és jellemtelen. A Tabyak előkelő modoru szalon-emberek; én társaságkerülő medve vagyok, aki húsvágás közben megrikatja a tányérját, a kalapjával úgy köszön, mintha koldulni akarna, ideges arczrángások közt rágja a körmét és morzsolja a bajuszát. Egyszóval nem voltam méltó fiad és szinte lesírtam az oldalad mellől. És te sem voltál nekem való apa: elnyomtál és törpévé tettél a jelenléteddel. Csak fokozta a nyomorúságomat a te csudálatos szeretetreméltóságod, udvariasságod és figyelmed. Gyermekkoromban, mikor a zsebpénzemet ideadtad, mindig olyan érzéssel tettem el, mintha alamizsnát adtál volna. És elképzeltem ilyenkor, milyen más volna minden, ha én is más volnék, ha szép volnék, bátor és egészséges, hideg, hóditó, kedves és önző, lovagias és tisztességes, előkelő modoru szalonember. Akkor méltó fiad volnék, akkor kezet fognál velem, örülnél nekem, mulatnál velem s nemcsak akkor gondolnál rám, ha pénzt kérek tőled...»

Taby Pál egy perczre letette az írást, révedezve nézett ki az ablakon, majd fölemelte és tovább olvasott:

«Elvégre bele tudom magamat a helyzetedbe képzelni. Értem, hogy nem tudtál komoly számba venni s nem tudtál férfinak, különálló, különélő, külön gondolkodó egyéniségnek tekinteni, engem, akit kezdetől fogva ismersz s évek során át a megszokás nem is láttatta veled, hogy én ezalatt megnőttem, megemberesedtem s kinőttem a gyerekruhából. Képzelem, milyen furcsának s mulatságosnak találtad, mikor nyomára jutottál az én első szerelmi históriámnak. A gyerek szerelmes! A gyerek bizsergést érez a szívében, esküt mond, hazudik és hóditani akar, akárcsak én! És képzelem, milyen mélységesen megvetted azt a nőt, aki engem emberszámba vesz, aki nekem hisz s aki engem szeret...»

Taby Pál itt lecsapta a levelet s elvörösödve fordult hozzám:

- Érti ezt, öcsém? Én nem értem.
- Én értem bátyám. A szegény Pali, úgy látszik, féltékeny volt önre.
- A saját apjára?
- Igen arra!

Taby Pál fölugrott s nagy léptekkel kezdte végigmérni a szobáját.

- Nem értem, nem értem. Hogy nem vettem emberszámba. Édes istenem, hisz hozzám képest mégis csak kis gyerek volt! Hány ember van, velem egykoru, nagy állásu, akivel sokkal rövidebben bánok el. Hát én volnék az oka annak, hogy megölte magát?!

- Az istenért, nem. Hogy gondol ilyet bátyám! Beteg volt és hóbortos, a naplóiból látom. Ha aznap véletlenül együtt van a kedvesével vagy van egy üveg jó sherry-je, esze ágában sincs ilyet tenni s elélt volna száz esztendeig.

Taby Pál megint leült s elgondolkozott.

- Nem értem, nem értem. Igazán szerettem s olyan jó voltam hozzá, olyan gyengéd. És ez az utolsó levele is hozzám olyan rideg s olyan cinikus, mintha vétettem volna ellene. Mindig ilyen volt hozzám. Néha társaságban rajta kaptam, hogy pompásan mulatott, de amint a szobába léptem, elhallgatott. Önök azt mondják, hogy kitűnő társalgó volt - én soha más szavát nem vettem, mint igen apám, nem apám. Ha tovább firtattam, ingerülten felelt, szinte gorombán. Azt hihette, hogy üldözöm. Ha új ruhát csináltattam neki, csak azért is a régiekben járt. Ha rászóltam, nyirassa meg a haját, csak azért is egy hétig nem beretválkozott. Tán azt hitte, szégyellem, hogy nem szép és nem elegáns. Pedig mindent megtettem érte. Gyerekkorában nem tanult - nem bántottam. Egy Taby-gyerek, aki nem beszél francziául, nem tud víni, löni, lovagolni! Tűrtem, hogy meglelt ember létre elhanyagolja a tanulmányait - türtem, hogy itthon maradt - egy Taby, aki huszonötéves korában még nincs a vármegyénél! Elküldtem utazni: egy hét múlva hazajött, hogy megunta a veszekedést a málhásokkal s a korcsmárosokkal. Rá nem tudtam venni, hogy tánczoljon, hogy társaságba járjon. Szerelmi históriákat emleget. Ej öcsém, egyszer igaz, hogy furcsálottam, de észrevettem hogy egy célra törünk. Alighogy észrevettem, nyomban visszavonultam. Külömben egy hét múlva avval a dámával is szakított. Jobban mondvá, az a dáma kidobta. Mindenkivel összekapott, mindig szomorú volt. Igaza lesz a szegénynek, nem volt Taby-vér - isten nyugasztalja szegény anyját, attól örökölte ezt a plebejus-lelket...

Az öreg nemes ember fölkel s összefont karral némán álldogált előtte. Olyan hideg volt az arcza s olyan halovány. Mukkanni se mertem előtte. Egyszerre rám szólt:

- Hát öcsémuramnak mit irt?

A levélben nem volt név, hát oda adtam neki. Taby Pál elolvasta s mikor a végére jutott, a szeme megtelt könnyel. Reszkető kézzel adta vissza s reszkető hangon szólt:

- Az utolsó gondolata asszony - mégis csak Taby-Vér volt!

A SZEGÉNY PALI NAPLÓJÁBÓL

A szegény Pali, Taby Pál, akiről az elébb szóltam, egy szép napon minden különösebb ok nélkül föbe lőtte magát. Legalább mind e mai napig senki se tudja okát adni. Előttünk mindig mintája volt a józanságnak s az okosságnak, s hogy a naplójára ráakadtunk, tele találjuk fájdalmas örültségekkel. Rólunk, a barátjairól, nagyon keserűen emlékszik meg benne, pedig velünk szemben maga volt a megtestesült udvariasság és figyelem, s mi is, isten látja lelkünket, nagyon jók voltunk hozzá. A naplójából itt adok egy pár kiszakított lapot.

I *Bolondok hava*

Áprilisban újra élednek a fák s a borbélyok megölik magukat.

Én nem szoktam magamat megölni. Csüggök az életen, mint a filiszter, aki a bort vízzel iszsza s a feleségét csak a hét bizonyos meghatározott napján szereti. Szeszéyes gond aczél-abronccsal körülszoríthatja az agyamat, oktan keserűség elfoghatja a lélekzetemet, a láz éber álma ezer kísértő torzalakot közeledtethet felém: mindig marad bennem annyi állati józanság, amely segítségért üvölt s kicsavarja kezemből a pisztolyt. Lelki bánat sötétjén, testi levertség bágyadtságán áttetszik az a komoly meggyőződés, hogy ha élni nem is, meghalni még kevésbbé érdemes, és ha élni kín is, létezni gyönyörűség. Nem felejttem egy pillanatra sem, milyen kivételesen kedvezett nekem a sors, amikor atómok miriádjai közül éppen az engemet alkotó atómseregnek adta meg, hogy tudattal birjon s érzékei legyenek. Valóban, a szemem csak nyomort lát s a fülem csak sóhajtásokat hall; de nem ér-e föl evvel a keserűséggel az, hogy egyáltalában látok s egyáltalában hallok? Igaz, az életem egy pillanatára sem emlékszem, amelyben tisztán eszméltem volna, hogy a dolgok nem álomszerű ködben, hanem a maguk való valóságában vonultak volna el előttem s a gondolataim homályos, kergetőző és kormányozhatatlan kuszasága föl ne vetette volna bennem a kinosan bizalmatlan kérdést: vajjon igazán *vagyok-e?* - De ha az élet álom, a gondolkodás káprázat s az eszmélet hivság is: álmodni s ábrándozni nem gyönyörűség-e? És ha a világot soha meg nem érhetem s bárha ezer megfajtott törvényét tudom is, mindig titokzatos marad előttem és idegen: nekem észbontó öröm, hogy ezt a szép idegent így messziről csodálhatom.

Egy, csak egy dolog van, ami kedvem szegi az életen, ami lever, elbágyaszt és kétségbe ejt s ami, úgy lehet, egyszer mégis csak kezembe nyomja a gyilkos fegyvert: az, hogy nemcsak a többi világ titokzatos nékem s idegen, hanem magam is magamnak az vagyok. Ő milyen kín elválaszthatatlan szoros együttlétben élnem valakivel, akit nem ismerek; tünnöm minden szeszélyeit, részt vennem minden gyötredelmeiben s legfőképen viselnem az ő tetteinek következtetéseit. Hiába állok őrt mellette s hiába óvom, intem és figyelmeztetem: ő vakon és meggondolatlan rohan arra, amerre a vágyai híják, az idegei hajszojják. Amíg ő egy áttivornyázott éjszaka után nehéz fővel himbálózik a kimerültség szennyes hullámain: nekem, a józan, a hideg, a számító férfiúnak látnom kell kifacsart agyvelejének gyerekes álmokképeit, amint sötétbarna törpék közelednek feléje, egyszerre óriásokká nőnek, aztán megint tovaszélednek. Vele együtt rezzenek össze s kapom föl ijedten a lábamat, mikor azt érzi, hogy elvették alóla az ágát s most esik lefelé, feneketlen mélységekbe. A jámbor nem jól bírja sem az italt, sem a dohányt s nekem, aki térden állva kértem, hogy ha így állnak a dolgok, legyen mértékletes és józan, nekem vele kell éreznem a cognac s a havanna-mámor kalapáló főfájását. Én a lét legmagasabb problémáit vetem föl neki s ő nem tud ezekre egyebet felelni, mint-hogy huszonötször egymásután ezt dadogja: sárga reczece! Én megható gonddal és fáradtsággal megcsinálom a budgetjét s ő erre avval felel, hogy kocsira elkölti két havi fizetését s előlegeivel már a huszonegyedik században tart. Én nemes vagyok és jószívű, ő gonosz és irigy. Én nagylelkű vagyok, ő a gyilkosságig féltékeny. Csak akarnom kell valamit, hogy azt biztosan meg ne tegye. Soha helyt nem áll azért, amit velem mondatott és tétetett, de nekem vezekelnem kell azért, amit ő vétett. Jól tudom felőle, hogy sokkal hidegebb és önzőbb, hogysen valaha szerelmes tudna lenni, - s mégis vele együtt kell térdelnem és deklamálnom s velem iratja hazug leveleit s áradozó verseit. Ha együtt vagyok az én egyetlenemmel, aki engem boldoggá tesz s akit én boldogtalanná teszek: én csupa gyengéd, édes szóval szeretném fölvidítani és megnyihítani. De ilyenkor az a másik énem kerül felül s az én drágámnak keserű, gúnyos, igazságtalan szavakat mondat s amikor én bocsánatért a kis lábai elé szeretnék hullani, a másik énem durván elszakít tőle és visz magával. De viszont rákényszerít arra,

hogy holdkóros ábrándozással nézzek utána egy hölgynek, aki iránt én a legkevésbé sem érdeklődöm s akiről tudom, hogy vannak nálánál még sokkal külömb lények is a világon.

Ha könyvet adok a kezébe, elalszik, ha tollat fogatok vele, torzképeket rajzol. Ha társaságba viszem, borzadva látom, hogy a nadrágja kirojtollott, a gallérja gyűrött, a kalapját az előszobában hagyta, de viszont téli kabátban és sárzipőben jött be a szalonba. Nem tudja, hogy üljön és hogy álljon és zavarában hallgat, mint a sült hal. Én, akinek a kis ujjamban van a bonton és a causeur-kodex, egyre biztatom, mit hogy tegyen. És ő, hogy a zaklatásaimtól meneküljön, veszedelmesen élénk kezd lenni, a férfiakkal goromba s az asszonyokkal szemtelen.

Nekem kell pirulnom, ha ő tudatlan, nekem kell félnem, ha ő szélhámoskodik s nekem kell vergődnöm, ha ő tehetetlen. Az én fejemet verik be, ha ő igazat mond, engem vetnek meg, ha ő hazudott s énrajtam keresik amit ő bolond fővel ígért. Hivom néha utazni, de ő nem jön, mert fél, hogy nem tud majd a vasuton eligazodni, a málahardókkal, a kocsisokkal s a szállósokkal bántani. A körömrágástól az apagyilkosságig nincs az a bűn, amelynek elkövetésére erős hajlandóságai ne volnának s a legtöbbnek elkövetésétől nem én tudom visszatartani, hanem a lustasága s a gyávasága. S ami kevés jót, vagy legalább nagyot és férfiasat cselekedett, arra sem én tudtam rábírni, hanem a féktelen irigysége és féltékenysége. A méreg eszi, ha mást is szeretnek s előnti az epe, ha másnak is van sikere.

Ó, nyájas olvasók, tisztelt kíváncsiak, akiknek ezek a sorok véletlenül a szemük elé kerülnek - bátran merem mindezeket leírni; tudom, mindannyiuknak a lelkéből beszélek. Nem tartok magamról tulságos sokat, de sejtem, hogy önök sem sokkal külömbek nálamnál. Meglehet, hogy az önök I. számú énje diadalmasabb s a II-ik számú csöndesebb, mint az enyém, - de evvel ne dicsekedjenek. Mert önök ép oly kevésbé tehetnek arról, hogy jók, mint amily kevésbé tehetek én arról, hogy rossz vagyok s bizonyára önökben is megvan az alacsony foka annak, amit legvégsőbb s legbetegbb formájában az öntudat megoszlásának nevez a tudomány. És tavasszal, április tájt tör ki leginkább ez a minden emberben meglévő fajtája az örültségnek. Az időjárásnak ez a szeszélyes váltakozása hozza létre és okozza a legtöbb lírai verset, a legtöbb örültséget s a legtöbb öngyilkosságot. Mikor a természet ujjáéled, az állat is, amely annyira amennyire téli álmát aludta az emberben, föléled s kéri a maga jussát. A Numéro Egy s a Numéro Kettő között dühös harczok folynak. Ha No. I. végig megy a lánczidon, No. II. a habokból híja és csábitja magához; ha végig megy egy magas emeleten, No. II. egyre tuszkolja, ugorják le róla. Leülsz az íróasztalod elé és babrálsz a kis töltött revolverredel. Tavasz van, tavaszi langyos verőfény. Elgondolkozol. Ime, minden uj, minden friss, csak te vagy korhadt és romlott. Boldog, aki hinni tud és remélni: te csak kételkedni tudsz és tagadni. A jövőtől nem vársz csak rosszat, a mától nem mást, mint bántót. És mindezt ki okozta? No. II. Ő, aki minden számításodat keresztülhuzta, minden tervedet összekuszálta, minden légváradat lerontotta, aki eltiltott a jótól és rávitt a bűnre s akinek örült kedvteléseit, heves kicsapongásait te sinled meg. Hát nem könnyen megeshet-e ilyenkor, hogy elfog a keserűség, hogy meggyülölöd ezt a rettenetes lényt, akitől soha nem tudsz megszabadulni s aki, mint eddig, ugy ezentul is minden jó dolgotat visszájára fordítja - s a kétségbeesés vad elhatározásával fölkapod a fegyvert s lelövöd Numéro Kettőt, ezt a nyomorult bestiát?!

II *Jelek*

Ma este vacsoraközben, nyugodt, tárgyaltalan beszélgetés közepett, egyszerre kirázott a hideg. A tikkatag esti légből mintha a halál lehe csapott volna meg. Lélegzetelfogó vad félelemben reszketett a karom; minden erőmet megfeszítve tudtam csak a poharamat el nem ejteni, finom

talpára görcsösen rászorult ujjal nyugodtan letenni, miközben valami úgy hajtott: vágnám a földhöz. Egyben megjelentem magam előtt, amint magamból kikelve, vérvörös arczczal tombolok; sarkam alatt csillogó üvegcserepek csikorognak s a kiömlött bor fekete foltokban lötytyen szét a szürke aszfalton. Belekapaszkodtam a székre, mert éreztem, hogy föl akarok pattanni s bőszt üvöltéssel rettegésbe ejteni a jámbor vacsoráló embereket. S ebben a perczen már más képet láttam: amint a barátaim ijedten kapnak karon, a pinczerek rendőrért szaladnak - ott jön is már kettő bérkocsival, hogy beszállítson a megfigyelőbe. Majd egy pillanat alatt megváltozott ez a kép is, frakkban láttam magamat, amint az örültek háza karácsonyi ünnepélyén én fogadom volt ujságíró társaimat... S éreztem, hogy ma még van erőm leküzdeni ezt a kísértést, de ma már kevesebb, mint tegnap volt, s holnap, úgy lehet, nem lesz már ennyim se. «Megőrülök, megőrülök, érzem, hogy megőrülök», ez zakatolt bennem. Valami dadogó hazugsággal sietve bucsuztam a kompániámtól, aztán nyugodtan és biztosra erőltetett léptekkel, de megcsukló térddel indultam utnak, szédülő, fuldokló, el-elmerülő érzéssel sodortatva tova, mintha sebes folyóban usznom.

Kocsiba vettem magam s két tenyerembe szorítva lüktető fejemet, elkezdtem sirni. Nagy, nehéz férfikönyvek csöppentek bele az ingem ujjába s hozzátapasztották borzongó könyökömhöz. Hát itt van, hát megérkezett az a halovány rém, amely évek óta fenyeget és kísért, amely elől nincs menekvésem, mert bennem lakozik s az agyam velejéből nőtt nagyra! Adja isten, hogy ma is eltávozzon, hamar eloszoljon, mint a mult nyáron, amikor szintén erőt vett rajtam. Csak a kocsis ne vegyen észre semmit, ne tudja, hogy bolondot szállit.

Az isten: hogy legelébb is az isten neve tolult ajakamra! Hát erre való volt rendszert csinálnom az istentagadásból, hogy a legelső nyomoruságomban az ő bosszuálló rettenetes képe szökkenjen elémbé? Tagadhatom az ő rettenetességét és gúnyolhatom, akik bárgyuan hisznek benne, mit érek evvel a tagadással, mit minden törvénytudó biztossággal, mikor örült agyam első felvillanása az ő képére világít? És mintha máskor szabadulni tudnék tőle! Ó emberi nyomoruság - mikor ellene szónokolok, titkos félelemben elszorul a szívem, mintha loptam volna. És titkon, magam előtt is rejtegetve, mindennap imádkozom hozzá, szabadítson meg a gonosztól s tegyen boldoggá és nyugodttá. Rabja vagyok, rabja vagyok, érzem. Érzem, amikor hazaérve, végigvetem magamat ágyamon és zokogó szégyennel gondolok arra az ezer babonára, amely megköti minden lépésemet. Mi a ritusok számtalan megköti tilalma az én rabságomhoz képest? Mikor minden dologban jelet keresek és gombokon meg gyufaszálakon számítgatom a jövőndőt! Mikor minden sétautamon csak arra ügyelek, hogy páros számút lépjek s ha megbotlott az egyik lábam, megüssöm a másikat is! Mikor törvénytörést sejtjek a jó s a rossz napok váltakozásában: ma jó napom volt, holnap rossz lesz s erőszakkal változtatni akarván e renden, rosszra keserítem a jó napjaimat is! Mikor csalódástól félve, arra kényszerítem magam, hogy mindig a legrosszabbat várjam s minden örömemet megrontja a félelem, hogy hamar elmúlik, rosszra válik, rossznak kell következnie, mert most jó dolgom volt!

Ó mélyen tisztelt logika, teljes czimű ész-okok s köztiszteltben álló praktikus gondolkodás - milyen hivságosak vagytok, milyen semmisek, milyen tehetetlenek! Bamba jóakarók elismerően magasztalják az én világos eszemet s ha az utcán magamban látnak, bizonyára azt hiszik, hogy most is valami szörnyen világos, bölcs és praktikus dolgot gondolok! Nem tudják, nem is sejtik, irás közben milyen kinosan nehéz elhessegetnem az örült ötleteket, hogy ne zavarják józan czirkulusaimat. Nem is sejtik, hogy magamban járva, az agyam milyen örült gyerekjátékokat folytat. Egy lépcső első fokán állva avval gyötröm magam: lehetséges-e, hogy egy fél perc mulva egy emelettel föllebb leszek, öt perc mulva meg a szobámban ülök egy széken; kijelölök egy magasabb lépcsőt s elgondolom: lesz idő, mikor odaérek. Olykor meg minden lelki erőmet, éles eszemet és képzeletemet arra erőltetem, milyen volna az életem, ha enyém volna a Gyges gyűrűje, - az a gyűrű, amely láthatatlanná tesz. S elképzelem

apróra, milyen bolondot üznék embertársaimból: a színészeknek nyílt színen gáncsot vetnék, az asszonyoknak lebontanám a haját, a szónokokat megcsiklándanám, a minisztereknek czédulákat ragasztanék a hátára ilyen fölírással: én vagyok a legnagyobb tökfilkó. Odaferkőzném minden asszony közelébe s megcsömörleném tőlük, köznapiságukban látván őket. És így tovább, és így tovább, egész addig a pontig, amikor megsejtik, hogy *vagyok*, egy század katonaság vonul ki ellenem s egy szobába szorítva engem, tizenhat felől lövöldöz felém. S én szíven találva rognék össze s a berohanó bakák véresre taposnák láthatatlan testemet... s ilyen kába örültségeknek élve, elhanyagolom a való élet dolgait s tehetetlen nézek egy bizonytalan jövő elébe...

A jövő - milyen jövő is várhat rám? Hogy merném magamat megkötni, hogy mernék valakit magamhoz kötni, hogy mernék kötelességet vállalni és felelősséget, mikor tudom, biztos tudom, hogy nem felelhetek semmiről, hogy rab vagyok, akinek akarata nincsen? Mikor azt sem tudom tisztán: vagyok-e? mikor az egész világ, az egész élet álomszerűen vonul el előttem s mindent, ami történik, amit magam teszek vagy amit más tesz, csak komédiának tartok, amolyan *pro forma*-dolognak, amiből nem következik soha többé semmi? Mikor nem tudom, egyszer csak nem kapom-e ki valakinek a kezéből a pisztolyt, amit most vásárolt s barátjainak mutogat, hogy minden külső ok nélkül egyszerre csak föbe löjjem magamat? Mert ez lesz a vége; anélkül, hogy kiéltem volna, végét fogom vetni ennek az életnek, amely pedig semmit sem von meg tőlem! Mert nem bírom elviselni, tovább tünni ezt az örületes komédiát, józanul szólni, élni, cselekedni, emberfölötti erővel egyre elnyomva magamban az örültség kísértéseit! Belekábul a fejem és beleszédül a szemem abba a sok rohanó, kavargó, összefüggéstelen képbe, amely pillanatról-pillanatra kergetőzik előttem s elszórja a figyelmemet mindenről, úgy hogy nincs könyv, amit végig tudnék olvasni és nincs beszélgetés, amit végig tudnék hallgatni. És nem tudom tovább tünni az emberek haragját, akiknél ha ezer cselvetéssel behizelegtem magamat, egy hét múlva elidegenednek tőlem. Nem tudják elviselni azt az idegzibbasztó, ragadó rosszkedvet, amely lépten-nyomon keresztültetszik minden vig és elménczkedő komédiámon s haragszanak rám, amiért szomorú vagyok. Megsértődnek, mert rossz a kedvem, mert boldogtalan vagyok és rosszul vagyok. Hát azt akarják a gazemberek, hogy a bolondjuk legyenek és kaczagtató fintorokkal szolgálják a mulattatásukra?

Hiszen, ha grimáçoakat akarnak, szolgálhatok velük. Vágok néha olyan borzalmas képeket, hogy a szemköztjövők majd hanyatt esnek ijedtükben. S ez a siker tovább tüzel, hogy vadul forgassam a szemem, érthetetlen szókat mormoljak s részletesen utánozzak mindent, amit örült emberek életrajzában olvastam. Mert ezeket a könyveket bújom és szimulálok minden jelenséget, amit ezekben találtam. Fájdalmas kárörömmel konstátálok a rokonságomban egy-egy hülyét, vakot vagy genialis embert: van kitől mit örökölnöm. És tudom, tudom, hogy ez a szimulálás s ez a kutatás maga is örültség, amelyre csak örült ember vetemedhetik s józan embert még sohasem hajtott valami ellenállhatatlanul arra, hogy egy szemközt jövő teljesen idegen emberre rárivalljon: Igen, ó igen!

És a szemébe nézek minden szembejövőnek, hogy a szeméből kiolvassam, nem rokon-e velem, hogy a kebelére borulva, kisirhassam magam s együtt lázadjunk föl a vak, buta természet ellen, amely értetlen állatoknak lök bele bennünket a világba, akik meg nem értik a végtelenséget, de a szemüket mégsem tudják elfordítani róla s arasznyszerű rövid életük abban telik el, hogy világot kutassanak ott, ahol sötétség tanyáz és kínzó kérdést halmozzanak kérdésre, amelyekre nem találtak egy feleletet sem, mikor rajtuk üt a halál s végkép kioltja belőlük az értelmet, amely nekik soha tisztán nem világított, csak lobogott, mint a rossz gyertya...

III *Rosszkedv*

Ma délben rossz kedvvel keltem föl s hajnalban rossz kedvvel fogok lefeküdni. Ami idő ezek közt eltelik, rossz kedvben fog eltelni s ha aztán égő szememet belemeresztem a gomolygó sötétségbe, kétségbeesett rosszkedvvel és tehetetlen dühvel emelek egyet-egyet lomha, fáradt, sulyos, de mégis nyughatatlan testemen. Az orvosok azt mondják, hogy ez idegesség s huszonkét fokos fürdőt ajánlanak ellene. Én meg azt mondom, hogy az orvosok nagyon okos emberek s azt ajánlom nekik, hogy hagyjanak békén. Ugyanezt ajánlom mindazoknak, akiken napról-napra látom a bátortalan elhatározottságot, míg aztán egy délután a fekete kávé után karonfognak és figyelmeztetnek, ne legyek ilyen rosszkedvű, mert elidegenitem magamtól a legjobb embereimet is. Ugyanezt ajánlom azoknak a mosolygó fenevadaknak, akik villával karmolják az ablak üvegét, hogy engem az idegességről leszoktassanak. S ugyanezt ajánlom mindannyiuknak, a fogadatlan prókátoroknak, a hivatlan doktoroknak, a mandátum nélkül való negotiorum gestoroknak s mindannak a sok ész nélkül fecsegő, gondolkodás nélkül csacsogó, az orrát mindenbe beleverő s a kezeszennyét mindenben rajtahagyó utálatosan egészséges és megvetnivalóan jó emésztésű léhűtőnek, aki ha egyet rugott rajtam, elégedetten áll a tükör elé: jót tettem véle, fölráztam lélekölő tétlenségéből!

Ajánlom nekik, egyenek főtt szilvát a vacsorájukhoz, mert különben nem állok jól fölöle, nem fáj-e majd holnapra fejök? Ajánlom nekik, ne udvaroljanak a legjobb barátjuk feleségének, mert nem állok jól afelől, a jóbarát nem követel-e ezért pénzbeli rekompenzációt? Ajánlom nekik, ne egyenek fagylaltot, mert meghűtik a gyomrukat; ne igyanak fekete kávé, mert megégetik a nyelvüket; ne járjanak gyorsan, mert tüdővészbe esnek s ne járjanak lassan, mert az omnibusz elgázolja őket. Ne járjanak a kocsiuton, mert beléjük csaphat a mennykő, ne a fal mellett, mert rájuk szakadhat az erkély - járjanak mindig az arany középuton s vigye el őket az ördög.

Énvelem pedig ne törődjenek. Törődöm én velök? Bánom én, ha ők nyerik el a pályadíjakat, ők kapják meg a hivatalokat, ők ütik meg a főnyereményt s ők veszik el azt, akibe én vagyok szerelmes? Irigylem én az ő nyakkendőjüket, irigylem a sikereiket, a fogaik épségét s a haladásuk biztosságát? Zavartam én őket a kedvteléseikben, állottam-e valaha az utjukba, megrontottam-e valaha a mulatságaikat, ültem-e az asztalukhoz s belerikkantottam-e a danolásaikba? Hivatlan fölkerestem-e őket, kérdésen szóltam-e hozzájuk, elpanaszoltam-e nekik, ami titkon bántott s orrukra kötöttem-e, amit titokban gondoltam? Nem nevettem-e, mikor szellemek voltak, nem örültem-e a szerencsének, mikor bemutattak nekik, nem üdvözöltem-e őket, mikor megházasodtak? Választásoknál nem szavaztam-e rájuk, a kassziros-kisasszonynak nem dicsértem-e ki őket s amit róluk tartok, elmondtam-e másnak? Nem az ő fecsegésük zavarja-e az ebédemet? Nem az ő gyerekeik vernek-e föl álmomból? Nem az ő bizalmaskodásuk hajtja-e arczomba a vért? Nem az ő körmeneteik zavarják-e meg a sétáimon s nem az ő vasárnapjaikon örülök-e meg az unalomtól? Hát mit akarnak, mi kifogásuk van ellenem?

Kitérek előlük az utcán. Gyufa mindig van nálam, az órám mindig pontosan jár, hogy a szolgálatukra ne szoruljak. Egyszer sem esett meg, hogy valamelyik kocsira elsőnek szállottam volna föl, vagy egy pénztárhoz elsőnek jutottam volna - mindig őket hagytam előre jutni. A levegőt se szívesen szívom el előlük, a sorukat se szívesen bontom meg s hogy a rosszkedvemmel se aggassam őket, nappal alszom s éjszaka vagyok ébren.

Ó ezek a szomoru éjszakák, ezek a végtelen, bánatos, rosszkedvű éjszakák! Ó ezek a kihalt, poros utcák, ezek a hallgatag házak, aluvó fák, lobogó lámpák, ez a széles, poros, kopogó, néptelen aszfalt! Ó ez a hallgatag éjről-éjre egyforma égbolt, éjféli hűvös lég, éjszakai harmat! S azok a hűvös éjféli gondolatok s az a sós harmat, amit férfiszem hullat keserű szégyennel! Az az oktalan, céltalan, kimagyarázhatatlan bánat, soha meg nem történt dolgok keserű

emléke, soha el nem követett rossz tettek mardosó vádja! Mikor a keserűség meggyülik a szivemben s keserű bizsergéssel hat föl a torkomba, elfogja a lélekzetemet s ökölbe szorítja a kezem! Vágy, ami kialszik, mire tudatára jutnék; tűz, amely elhamvad, mire örülnék neki! S az a szörnyű fáradtság, ami benne ül minden tagomban s minden léptemnél mintha mázsát emeltetne velem! Mind, mind, ez az egész profán karrikatúrája a golgothai utnak, amely éjjeli kávéházakban tartja a stációit!

Lehet, igazuk lehet az orvosoknak: ez a vad, magános, fölfordult élet lehet az oka a rossz-kedvemnek, de ez a rossz-kedvem tilt el minden más életmódtól s minden más társaságtól, mint amilyet éjjel a kávéházban találok. Ah, mi megértjük egymást, mi nem zavarjuk, nem kinozzuk, nem gyötörjük, bizalmaskodással nem sértjük, tapintatlansággal nem lázítjuk föl egymást! Mi nem vigyorgunk, ha a másik szomorú s nem prédikálunk erkölcsöt annak, aki kétségbeesett. Nem serkentjük munkára azt, aki fáradt s nem tukmálunk recepteket arra, aki szeret beteg lenni. És mi mindnyájan szeretünk betegek lenni s megfojtanók azt, aki meggyógyítana bennünket. Kanállal szürcsöljük a fájdalom kését s örülünk az idegeink sajgásának. Mert ha betegek is, milyen betegesen finomak! Mennyivel több szint látunk, több hangot hallunk, ha többet is szenvedünk, többet is érzünk, mint a tompaidegzetű egészség! Megérezzük a gondolatok rezgését, a szándékok hullámozását; szólanunk se kell egymáshoz, tudjuk egymás minden gondolatát s érezzük egymás minden érzését. Igaz, ahogy ott körülüljük a fehéreres barna márványasztalt, az egyikünk a körmét rágja, a másik a hajában turkál, a harmadik egyre rezegteti a térdét s egy helyben egyik se tud megmaradni. De ezek a hat széken terpeszkedő emberek milyen külön világban élnek, ezekben a fáradt agyakban milyen meseképek rajzanak s ezek a kiégett szemek milyen ezeregyéjszakát látnak!

Persze, a beszédünk nem valami mulatságos. Voltaképpen nem is érdemes beszélni - mit mondhatnánk, amit a másik ne tudna? Terveket idézzünk föl a sirjuktól, amik még a lélek méhében meghaltak? Sebeket tépjünk föl, amiktől a másik is vérzik? Elmondjuk a tragédiánkat, mikor mindannyiunknak ugyanegy a tragédiája? Elpocsékolt ifjúság, eladott jövő, keresztrefeszített szív s elhibázott élet. Csupa Márius, aki a reményei Karthágóján busul, csupa Ézsau, aki a jelen perc nyugalmáért eladta a többi élete nyugodalmát. Ennyi az egész.

Szerelem? Ti vagytok a szerelmeim, ti zöldes lángok, amint halottas színbe vonjátok a füstös levegőt, a halovány embereket s a feketéllő tüköróriásokat. Veletek élek, suhogó estilapok s belétek temetkezve, kéjjel szívom a nyomdafesték savanyu illatát. Igaz, volt valaha más szerelmem is: mosolygó lányfejek rózsállanak elém, fehér asszonykezek, csókok csattannak és sóhajtasok fuldokolnak... Eh, a kávéház ablakain beszürkéllek a hajnal. Fülledt fővel vánszorgunk ki az utcára - olyan gyűröttek vagyunk mindnyájan, olyan sárga az arcunk, olyan borostás az állunk! Távol az ég peremén rózsanyílás készül s a hajnali szellő ébresztgeti a fákat. Volt idő, hogy a hajnalra nem virradtam, hanem ébredtem, nem ilyen fáradt testtel, rámszáradt verejtékkel, hanem szilajon, frissen, kifeszült karral és tomboló szívvvel. Álom volt ez s rája gondolni is álom, amiből fölver a kocsizőrej, az utcai lármá, az ébredő élet. Isten hozzád, édes álom, isten hozzád, ifjúság!

SZERELMES LEVELEK

I

A nagy Galeottó

Nem hiszem, hogy nagyon meglepi önt, ha ezennel ünnepélyesen kijelentem, hogy szeretem. Szeretem, amint ember még sohasem szeretett; szeretem mindenesetre úgy, ahogy én még sohasem szerettem, mert ha jól megfontolom, voltaképpen sosem is voltam szerelmes. S én sem leszek egy csöppet sem meglepetve, ha ön viszonozza ez érzelmeimet. Ön, aki annyira kerül minden galáns vonatkozást s olyan buzgóan teljesíti hitvesi és anyai kötelmeit. Ön, aki olyan tökéletesen szép s olyan kápráztatóan megnyerő; aki, ha szeretni és szerettetni akar, daliák között válogathat s nem szorult az én igénytelen férfiúi előnyeimre. Higyje meg, ha én ma tán nem is szeretem s ön még ma tán nem is gondol rám: egypár nap múlva menthetetlenül együvé kerülünk s nem tekintve isteni és emberi törvényeket, egymáséi leszünk, mert így akarja a világ.

Igen, a világ. A világ ugyan szörnyűködik azon, hogy én kerítőnek nevezem. A világ bámulatosan erkölcsös és amint valami biztosat tud majd felőlünk, bizonyára megkövez bennünket. A fiatal urak bizalmas kacsintásokkal fogják önt üldözni, a nők pedig a megbotránkozás vállvonásával tagadják meg öntől barátságukat és bizalmukat. Ó, a világ nagy a megbotránkozásban, nagy a képmutatásban és legnagyobb a kerítésben.

A mi esetünk? Ó istenem, nincs annál egyszerűbb. Engedje meg, hogy indiszkrét legyek s eláruljam, hogy vagy másfél évvel idősebb, mint én - ami még mindig nem mond sokat. Ön már asszony volt, mikor én még gyerekember számba mentem. A kéthetes asszonyban is van egy pár százalék anyja s ön ilyen anyai gyengéd, szerető és felsőséges érzelmekkel viselkedett énhozzám. Ki látott volna valamit abban, ha beszélgettünk egymással? Ha én az én kamasz-udvariasságom minden kincseit önre pocskoltam? Ha sétatjain elkísértem, ha színházban megvártam, ha bevásárlásain vele voltam? Ha látogatóba mentem önhöz és kellő számu pohár cognacok fejében fölolvastam önnek a német klasszikusokat? Ha kezet csókoltam önnek s ön az én kóczos fejemet érdekesre borzolta? Ha meggondolom, mennyi hálával vagyok adósa! Megbocsásson, távol áll tőlem, hogy az ön junói tökéletességü természetére célozzak, de úgy rémlik nekem, hogy ön az én kedvemért még a szembehunyó, jóságos és türelmes elefánt szerepétől sem riadt vissza. Mikor én az én pille-könnyelműségemben lángnak szálltam, az ön bölcs tanácsai mennyi hóbertől tartottak vissza! Gondos partie-vadász anyáknak hány támadását hárította el rólam, a kék boudoirjában hányszor lehettem együtt azzal, akit azt hittem, hogy szeretek!

Nos, éppen itt a bökkenő. Az a bolondos lyány, akihez én annyi lángoló verset irtam, de akire most - nagy okom van rája - nagyon haragszom: az kezdte meg ellenünk a hajszát. Hogy esett, hogy nem, elég az hozzá, hogy megharagudott rám, bosszút akart rajtam állani. A gonosz portéka jól tudta, hol támadjon meg: haragjában a mi ártatlan viszonyunkat kezdte ki. S amely perczen ő az első rossz szót mondta rólunk, a mi szűkebb társaságunkban a rossz hírünk terjedt, mint a futó tűz.

Mi lesz ebből? Isten a megmondhatója. De érzem, hogy valami nagyon bolond história lesz belőle. Nem is história, hanem regény. Uj divatu, naturalista-regény; érdekes, pikáns, tele észbontó részletekkel, káprázatos helyzetekkel. Érzem, minden tagomban érzem, minden lélekzetemben benne ég, minden érverésemben benne lüktet s minden gondolatomban benne tánczol, mint veszitem el önrel szemben napról-napra mindjobban a közömbös, gyermeteg

vonzalmas érzést s mint válik ez mindjobban szerelemre, - érdekes, csábító, bűnös szerelemre. És ön is, érzem, ön sem néz engem annak, aminek ezelőtt nézett.

Hogy is ne, mikor minden és mindenki szinte rákényszerít bennünket! Ha kettesben végigsétálunk az utcán s beszélgetünk az időről s megszóljuk közös ismerőseinket, csudálatos módon tucatszámra találkozunk ezekkel az ismerősökkel s kérdő-gúnyos pillantásukból, vontatott köszönésükből, meg abból, hogy nem csatlakoznak hozzánk, kezdjük kiérezni, hogy van abban valami, ha mi együtt sétálunk; valami, amire eddig nem is gondoltunk. És a beszédünk önkéntelen szakgatottabbra válik, a zavart hallgatás hézagaival tarkázódik; a szavam önkéntelen melegebb és esdőbb, az ön felelete önkéntelen tiltakozó és védekező. Azon érjük magunkat, hogy néptelen mellékutczákba térünk, - oda, ahova fashionable ismerőseink nem igen kerülnek. Én nem is merem a házuk kapujáig elkísérni; az utcájuk sarkán válunk el s én bucsuzáskor a szokottnál hosszasan tartom kezemben az ön keztyüs kezét. Tudja isten, honnan kerül belém ennyi bátorság, egyszerre csak megfordítom a kezét s megcsókolom ott, ahol a keztyüből kirózsállik a tenyere. A szemem azt kérdi: látom-e holnap? s az ön pirulása azt feleli: igen!

A szerelmünk symphoniájának ez volt az első akkordja; jön utána több is. Ön egy ismerős fiatal ember látogatását fogadja s ez tulságosan intim kezd lenni. Ön méltóságteljesen pattan fel s ez gúnyosan hivatkozik arra, mért vesz ön ki engem? Tőlem mért fogad el virágot, velem mért kísérteti magát? A barátnői, ha szóba ejtenek engem, titokzatos képeket vágnak s ön zavartan hallgat. Akár szólhatott is volna! Ha hallgat, azt mondják majd, hogy nini, már titkolódik; ha beszél, azt pletykálják, hogy milyen képmutató. Ó, korábban keljen fel, aki őket rá akarja szedni!

S ön nem kel föl korábban. Ön reggel ott fekszik - úgy képzelem - habos párnái között s ideges kézzel lapozgatja azt az ujságot, amelybe én lángoló verseket írok. Vonatkozásokat fog benne találni magára. Nemcsak ön; az összes ismerőseink czélzásokat kutatnak minden sorban, amit írok, minden betűben, amit mondok. Mikor én egyik karambol-partiet veszttem a másik után, a kebelbarátaim pajkosan veregetik meg a vállamat: «hja, akinek szerencséje van a szerelemben!» Félfüllel hallom, amint találgatják, mennyire haladhattam már önnél - s én nem szólhatok, felelősségre nem vonhatom őket, mert elárulnám azt, ami talán még nincs is meg bennem, de nagyon hamar meg lesz. Záros határidőn belül, mint egy jogász barátom mondaná.

Igen, igen, úgy lesz; szeretni fogjuk egymást. Vacsora közben, ha önre kerül a beszéd sora, elpirulok s elárulom magam. Éjféle magányban kilopom az arczképét és szomjas szemmel nézem. Milyen szép, milyen csudálatosan szép! Soha a szemét ilyen merengőnek, soha az ajkát ilyen fájdalmas szépnek nem láttam, mint most. És tudom, ön is titkon elnézegeti egy lapban az arczképemet, amit bántó karrikaturává égetett az ügyetlen czinkografus. Ritka vonzó vonásokat olvas ki belőle és - uram bocsá - rejtett szépségeket fedez föl benne. Ó, érzem, bárszonyos ajkához is emeli és gyűgyögve csókolgatja: «édes kis bolondom!»

Higyje meg, csupa láng vagyunk. Színházban már nem is merek a páholyába menni, bálban már nem is merem tánczra kérni: de ezer elválasztó irigy idegen emberen át a pillantásaink találkoznak s a szemünk sugarai csókolódnak. A foyerban reszkető karral vetem rá a belépőjét, végtelen időig gombolom a keztyűjét, s a lépcsőn lemenet örült vágyat érzek, itt, nyiltan, mindenki, a saját ura szemeláttára megcsókolni a nyakára göndörülő selymes pihét. Meg nem állom, hogy ha melléje kerülök, titkon a kis fülébe ne sugjam: a rivederci! És hazamenet megölelem a baktort s önkívületben eldanolom neki: Si vous n'avez rien à me dire...

Ó, szeretem s ön az enyém lesz. Holnap meglátogatom, hogy megkérdezzem, hogy mulatott a mai hangversenyen. Mellette fogok ülni a pamlagon s az ön forró fehér keze egyszerre csak a hajamba mélyed. Merengve simogatja s míg én lehunyom a szemem, ön úgy érzi, mintha a

bűn villámos árama cikázna végig ujjain át egész remegő, gyenge természetén. Igen, villámos leszek, mint a macska s a másik kezét ezer forró csókkal árasztva suttogom: édes, édes, édes asszony!

Aztán megint fölolvasásba fogok, mint ezelőtt annyiszor. A bibliát kapom föl s a Mózes ötödik könyve ötödik fejezetéből olvasni kezdem a tíz parancsolatot:

1. Méltóztassék istenben hinni és őt szeretni.
2. Idegen istenekkel, otromba fabábokkal ne kaczerkodjon.
3. Akit szeretünk, arról nem beszélünk. Isten nevét hiába ajkára ne vegye. Az ő ünnepeit szentelje meg; hat napon át ne csináljon semmit, a hetediken tartson jout.
4. Ha csak némi súlyt vet arra, hogy hosszú életet éljen a földön, tisztelje kedves papáját és kedves mamáját. Adja át nekik az én tiszteletemet is.
5. Tegye meg, édes, az én kedvemért tegye meg: ne öljön soha.
6. Ne...

Ennél a parancsolatnál becsapom a könyvet s aznap nem olvasunk tovább...

II

Pünkösdi királyság

Ma még szeretsz; holnap, te mondtad, nem fogsz már szeretni. Ma még földobban a szived, ha meglátsz s a bolondos fejceskéd ezer szeszélyét, hóbortos szivecskéd ezer vágyát alárendeled az én akaratomnak. Holnap, jól tudom, amit nem akarok, azt fogod tenni s amit kérek, meg fogod tagadni. Ma még én vagyok a szived királya; pünkösdi király, akinek rózsát fonsz a hajába, szegfűt tűzöl a kabátjába - holnap meg, ha koronásan, pálczásan, királyi rangom büszke tudatában, felsőbbbéges mosolylyal állok eléd, kinevetsz, mint egy kormányra jutott rabszolga. Örül-e már előre is a lábacsikád, *hogy* taposhat majd rajtam? Ugy-e, hegymászó cipő lesz rajta, szeggel kiverett, hogy száz apró seb alakjában viseljem keblemen a diadalmad bélyegét!

Egy napi dicsőség után dicstelen hosszú egész egy élet - el tudom-e majd viselni? A boldogságba milyen hamar s milyen sok időre beleszokik az ember! Egy napig volt korona a fejemen, de én egész éltemen át érzem majd a hiját; s valahányszor a fejemre teszem, a kezemmel érem kemény angol kalapomat, panaszos vonaglás fut végig a karomon, be a szívem kellő közepébe: kalap nem korona - ó mikor én király voltam! Ha ujveretű nikkell-állérek virágot veszek az út sarkán, a bolondos fehér szegfű minden csipkés levele mögöl egy-egy emlékező kis ördög fogja fölcinczogni hozzám: Vett virág nem kapott virág - ó mikor mi királyok voltunk! S ha új hódításra fölfegyverkezve, legszebb dalaimmal, legsuttogóbb hizelkedéseimmel, legforróbb sóhajtásaimmal s legégőbb hazugságaimmal, szép lyánynak, kábitó asszonynak odamondom: királyod akarok lenni: a szép lány, a kábitó asszony édesre biggyedt szájjal veti vissza: Doktor ur, ön téved! Doktor ur, én ismerem a históriáját! Doktor ur, önt kidobták! Doktor ur, ön nem kell az ördögnek sem! És ha ad is csókot, száanalomból adja, - kegyelmes csók nem szerelmes csók, - ó mikor én király voltam!

Ma még a királyod vagyok - mára, nem is egy évre, csak egy napra. A királyod vagyok és szeretnék elemészteni, hogy sohse hódolj másnak! Kizsarollak, kizsákmányollak: ne maradjon belőled senkinek semmi. Ami csókod van, kiszivom ez egy nap; ami szín van a szemedben, lecsókolom egy nap; ami rózsza az arczodon, ami vágy a karodban: letépem, eloltom ez

egy nap. Értsd meg, szívtelen kis portéka, értsd meg: egy egész életre való emléket kell lecsókolnom rólad ez egy nap!

Ha tudnám, hogy szeretni fogsz holnap is, szeretni fogsz mindig - a mai napod sokkal szelidebb volna. Ha a feleségem volnál - ő be furcsa volna! Tudod, édes, egy-két nap múlva itt lesz piros pünkösöd napja. Ha egyek volnánk s a feleségem volnál, föl kéne szedelőzködnünk, hogy kiránduljunk a zöldbe. Erős a meggyőződése, hogy nem lenne sok pénzünk. Kis hivatalnok volnék, szegény asszony volnál. Négykrajczáros kuba szivarjaimat gonddal göngyölgetném selyempapírba s úgy rejteném fakó ünneplő kabátom belső zsebébe. Szeretnél-e, ha kopott volnék? Ha a kalapom olyan szinehagyott, divatját mult öblös fölfordított üst volna, mint amilyet a multkor láttál a Kropacsek uron, mikor a cipődet hazahozta? Képzeld, a gallérom alacsony volna és rámásra vasalt s a nadrágom száz görbe ráncban szaladna föl duplatalpu borjubőr-czipőm felett. Zölddel pettyezetett téglavörös nyakkendőmben ötkrajczáros üveggyémánt éktelenkedne. És te, mult esztendei kartonruhában kopott szalmakalapban, czérnafehérben s - ő borzalom - szélesre taposódó everlasting czipőben, fáradtan s unottan csimpajkodnál a karomba, mig előttünk a Jakabka meg a Móriczka veszekednének két krajczár ára cseresznyén. Igen, Jakabkának és Móriczának híják a szegénykéket, mert a szegény ember fiának még a neve is olcsó, kopott, szinehagyott és nevetséges. Abban a szomorú reményben sétálnánk, hogy néhány hónap múlva kis lányunk születik, akit okvetlenül Reginának fogunk elkeresztelni. Regina! Sohse szerettelek volna meg, ha Reginának híják, sohse néztél volna rám, ha az én nevem Móricz!

Miről beszélgetnénk? Arról, hogy mért nincs pénzünk s milyen jó volna megütni a főnyereményt. Én szídnám a főnökömet, aki elnyom, az alárendeltemet, aki áskálódik ellenem - te meg könyes szemmel, női nagyzással egyenesen a nagyságos igazgató uratátkoznád meg, aki mult esztendei előlegek fejében levonta az idejének remunerációját. Elábrándoznál... majd te fölmegy a nagyságos urhoz, és kikönyörgöd nála a fizetésjavítást. A szomszédban az a szép asszony is maga vette a kezébe az ura dolgát s az urának istenücskéje jól folyik a dolga. S én, én nyomorult, nem vetlek meg, nem lázad föl bennem a féltés meg a büszkeség, - egész mást gondolok magamban. Te? kinek kellenél te? Ki nagyúrna a szíve hajlanék a te panaszaidra vagy hizelkedésedre? Látod, itt a préselve teli lóvonaton egy fiatal ur sem ugrik föl, hogy a helyét átengedje neked: fonnyadt vagy, beteg vagy, nem vagy szép, nem vagy kíváncsi!

Igaz, beteg is vagy. Mindenféle vasas-vizeket kell innod, porokat kell szedned, galacsinokat nyelned - rámenne mind a pénzünk s te agyonkinoznál, hogy kölcsön után járjak. Fáradtan és pénz nélkül térnék haza s te vörös arccal állnál a konyhában a teknő előtt, hogy magad mossad rongyos fehérneműnket. Gazember leszek, meg se csókollak, meg sem öllek, becsapom a szoba ajtaját és dühösen vágom magam végig a kopott bőrdíványon. És fűtetlen tél után, magam előtt a tavasznak ruhát, fürdőt meg czinkotai nyaralást kérő megvalósíthatatlan utópiás gondjaival, káromkodással elegy tör fel fogaim közzé ifjúkori olvasmányaim reminiscenciája: Te csúf tavasz, hát mindig visszatérsz?

Jobb így, ahogy most van; igazad van, édes, jobb így! Valami női helyes ösztön lappang a szívtelen kacérság mögött, amelylyel csak mára, csak egy napra akarsz kedvesednek, aztán elüzlöd magadtól mindörökre. Nemcsak kacérság, igaz szerelem. Valami női helyes ösztön sugja néked, hogy jótettét követsz el, amikor kacér vagy; hogy megajándékozol egy ábrándos édes ünnepi emlékekkel, amely soha szét nem foszlik, soha el nem fakul, soha hétköznapi prózára nem válik; amit egy egész életen át édes fájdalommal fogok visszasírhatni s a többi napjaim minden keserűségébe, nyomorúságába és sötétjébe belecsillag a ragyogó büszke érzés: ha csak egy napra is, ha csak pünkösdre is, de király voltam én is!

III *Utravaló*

Szerelmes ember rossz ember - ó milyen nyomorult vagyok! A verejtékes napszámostól le a legutolsó szakmányba dolgozó lirai költőig hányan boldogok, amiért megjött a nyár, a forró, sugaras, dalos és virágos nyár. S én ökölbe szorított kézzel fenyegetem ezt a ragyogó csillagot, a virágokat parajjá főzném s a fülemilékből pástétomot metéltetnék; fagyba boritanám az egész világot, hogy ez a jeges burok ideszegezzen hozzám, ebbe a szomoru városba: ne menél üdülni idegen földre, ne hagynál itt egy hónapra, két hónapra - nem is ennyire - mindenkorra. Hajamat tépve mondom magamat szárnak, amiért vagy két hete ódában üdvözöltem az ötszázadik lokomotívot - ó, ötszáz tűzszemű, vaskaru vetélytársam felé ujjongtam akkor, aki egész télen át arra fült, hogy elragadjon tőlem, hogy elvigyen magával s idegenül hozzon vissza! Ó hogy zakatol a gazember, hogy füttyül kárörömében, hogy vész gőzbe, ködbe, hogy a kendőd lobogását se láthassam! Megy, megy, hid fölött robog, alagútban dörren, - száz mértföldről ide hallom a szobámba, ugy veri a mértéket ahhoz a szomoru nótához, ami vonagló szivemből kesereg föl a fülembe:

Elment az én rózsám német országába,
Hej meg is gyászolom háromféle gyászba,
Reggel feketébe', délután fehérbe',
Este nyolcz órakor buzavirágszínbe!...

Szerelmes ember unalmas ember - örülsz ugy-e, hogy megszabadultál tőlem? Ó milyen könnyű lehetett a lélegzeted, mikor utoljára emeltem feléd a kalapomat s a coupé piros bársonyára dőlve elsuttoghattad: végre, végre! Ha jobban szeretnél is, mint ahogy szeretsz, tudom, mégis örülnél a szabadságodnak. Idegen urakra lopva rápillanthatsz s nem kell attól tartanod, hogy én ezért komiszabb dolgokat mondok neked, mint egy kocsis a szeretőjének. Régi ismerőseiddel elmésen cseveghetsz s nem kell attól félned, hogy én hétszámra elboszantalak evvel az ismerőssel s homályosan arra célzok, hogy ez az úr testre majom, lélekre idióta s a büntetőtörvény legsötétebb paragrafusaival megszámlálhatatlan sokszor jutott össze-ütközésbe. Nyugodtan nézhetsz magad elé s nem rezzent össze az én szemrehányó szavam: látod, látod, a magad jószántából rám se néznél; azt se tudod, ki van melletted. Figyelmeztetek, édes, hogy én valóban létezem; az a férfiú, aki itt tőled balra ül, vagy áll vagy sétál, valóban létező lény, aki élénken emlékszik mindarra, amit meg nem történtté te magad sem tehetsz, habár szeretnél róla megfeledkezni!

Ha abban a német fürdőben egy perczre magad lehetsz, jussak eszedbe! Tudom, haraggal fogsz rám gondolni, de csobogó habon ringva, kék égbe bámulva, azt az egyet el fogod ismerni, hogy becsületes voltam és őszinte. Eszedbe jusson, magam kértelek: dobj ki, drágám, dobj ki, üzz el magadtól! Soha bennem örömed nem lesz, csupa keserűség, amit neked mondok csupa boszúság, amit neked szerzek. Tudom, hogy nem szeretsz és csak a gyengeséged s a szálnalmas jó szived köt hozzám s ezért féltelek mindenkitől, aki nem jár szoknyában s a válla szélesebb a csipőjénél. Mit? még a nőktől is féltelek! Hogy nyalhatnak-falhatnak, hogy csimpajkodhatnak beléd: amit én egy láda levéllel, egy népgyűlésre való beszéddel és hat népdramára való karemeléssel tudok magamnak olykor kiküzdeni, milyen könnyen, milyen magától értetődően jut nekik részül! S a szabód, aki pongyolában láthat, ahogy ha én véletlenül megleplek, kidobsz és két hétig nem bocsátasz a színed elé! Ó csak öltöztetne formátlan zsákba, boritana fátyolt az arcod elé, hogy ne kábulna el a szemedtől minden férfiember s vakon ne ödöngene a nyomodban!

A férfiak: hogy gyűlölöm miattad a férfiakat! Milyen kiirtani való gonosztevőknek tartom őket egytől-egyig! Hogy elfut a méreg, ha nem szólanak rólad rajongó bámulattal, térdhajtva

és kalaplevéve s amellet hogy fojtogat a düh, ha csak rád mernek nézni! Pedig mernek. És hogy' mernek! Mindnyájuknak a szeméből egyet olvasok ki, amit kiolvashatsz te is: hiszen nagy, lángoló kezdőbetűkkel van beleírva, mit akarnak! S én nekem tünnöm kell ezt és tünnöm kell, hogy neked tetszik, ha tetszel; hogy a mindennapi kenyérenél, a színivaló levegőnél drágább és szükségesebb neked az ő tetszésük és sirva mennél haza az olyan útról, amelyen férfiszemek eléd nem meredtek, utánad nem néztek s férfiszájak önfeledt bamba vigyorgása minden léptednél nem hirdette, hogy szép vagy, diadalmas szép vagy!

Tudod, édes, hogy megvetem embertársaimat s egytől-egyig nevetséges és ostoba emlős-állatoknak tartom őket, akik csupa véletlenségből állottak két lábra. Viszont magamtól mód felett el vagyok ragadtatva s ha az *ember-ről*, a *lángész-ről*, vagy valami egyéb ilyen kiváló lényről beszélek, nyílt titok, hogy a mesém magamról szól. S mégis milyen gyáva vagyok s milyen kevésbé bizom magamban, ha te kerülsz szóba! Most is, kitekintve az utcára, elnézem az utcaseprőt. Milyen daliás, milyen öntudatos! Milyen kaczer bájjal kezeli a seprőjét - nem, én soha ennyi kellemet kifejteni nem tudnék s természetesnek találnám, ha az én egyetlenem inkább ezt az egyszerű, de nemes férfit választaná, mint engem, enervált, degenerátus századvégi embert. Veled voltam egyszer egy rőfös boltban: három éjjel égetett az a pillantás, amit Blitz úr vetett rád, miközben széditő gyorsasággal feszítette rőfjére a kívánt szalagot. Nem, én soha sem tudnék így nézni, ilyen alulról-felfelé, ilyen alázatosan és mégis bizalmasan, ilyen hódolóan és mégis diadalmasan! Nem tudok úgy nézni, mint más; nem tudok úgy szólni, mint más; a szellemem nem olyan röpke s a nadrágom nem olyan élesre vasalt, mint azé a sok millió férfié, aki mind külömb nálam, akiknek mindegyike egy-egy orvul leselkedő macska, amely ellen éjjel-nappal őrt kell állanom az én édes madaram kalitkájánál.

S ha csak ravasz, lappangó macskák volnának! De a macskák közt ott büszkélkedik a hatalmas dúvad, az oroszán, az állatok királya, aki nem leselkedik s nem titkolódzik, hanem nyíltan, nyugodtan, méltóságos biztossággal halad egyenesen feléd s ha egyszer megrázta fejedelmi sörényét s egyszer rád vetette királyi szemét, megigézve állasz előtte s megigézve hanyatlik le az én karom is. Egy mozdulata kell csak és semmivé omlik mindaz az évekig szőtt, az idegeimből font s a szivem vérével itatott kötelék, amely eddig is olyan lazán fűzött hozzám s én összefont karral, hódoló fejjel suttogom: «legyen meg a te akaratod».

E kissé hosszuranyult fejtegetések után levelem bezárom. Mulass jól édes, pihend ki azt a sok fáradságot, amit én okoztam neked. Igyál sok vasas vizet s neved ki a fürdőorvost, meg a katonatiszteket. Ha egy kicsit szeretsz, ne kaczerkodj senkivel s hadd a macskákat nyávogni. Ha terhedre esik, akár ne is írj - magános sétáimon majd a régi leveleidet szavalgatom magamban. Betéve tudom őket s ép oly kevésbé hittem nekik, mint amily kevésbé hinnék a maiaknak. Csak akkor írj egy sort, ha hírét veszed, hogy közeledik az oroszán. Nem fogom elmulasztani ezt a levelet a régiekkel s az arczképeiddel együtt neked postafordultával visszaküldeni. Vagy nem, az arczképeidet megtartom magamnak. Soha egy zokszavamat hallani nem fogod, de azt nem tilthatod meg, hogy a szobámba zárkózva el ne nézzem a képed s meg ne gyászoljalak reggel feketébe, délután fehérbe, este nyolcz órakor buzavirágzinbe.

IV *Szállító-levél*

Igen tisztelt doktor úr,

Jelen levelemhez egy nagyon elragadó teremtetést mellékelek az ön számára - csak in effigie; in natura nem tehetem, mert, amint tudni méltóztatik, ő nagysága egy külföldi fürdőben sóhajtoz - ön után. Ebben egyuttal benne foglaltatik az is, mért örvendeztetem meg önt evvel az értékes

küldeménynyel: azért, mert ő nagysága ön után sóhajtoz s nem én utánam. Igen, doktor úr, mióta ő nagyságát nem látom s levelét tiz napban egyszer ha veszem, mióta hideg és kutató szemmel nézhetek bele mindabba, ami nekem még nemrég édes valóság volt s mátol fogva keserű emlék lesz: azóta perczről-perczre világosabban látom, hogy ez az elragadó teremtés most is önt szereti, mindig önt szerette, még akkor is, amikor öntől énhozzám pártolt - s hogy engem ma sem szeret, máskor sem szeretett, legkevésbbé akkor, amikor vállamon csüggve, forró suttogásával először részegítette a fületem. Akkor ezt a fülcsókot fölöttébb költői dolognak tartottam; most már nyilván látom, hogy ez jelképes csók volt: Titánia ő nagysága a bennem lakozó szamarat csókolta. Valami gonosz nemtő úgy akarta, hogy tudja isten mi okból összekapjon Oberon doktorral s mindenekről megfélelkezve, egy perczig az én buksi fejemet simogassa. Jaj, a mámor hamar eloszlott, jaj, a percz hamar elszállott s a szegény Titánia sirva látta, mint szakadt el örökre Oberontól, hogy a különben derék, de mégis csak egypatáju Zuboly urral töltse örömtelen életét.

Ó, doktor úr, higgye meg, nem kellemes számárnak lenni. Doktor úr, vétettem ön ellen, de higgye meg, meg is szenvedtem érte. Mert fájni fáj a viszonzatlan szerelem, de ha kinek megfájdul a feje tőle, egy plombe-bal könnyen segíthet magán. Ám végigszenvedni a szerelmes hiúság s a gyanakvó féltés minden kínjait, látván, hogy minden erőnket, előnyünket, vonzásunkat és szerelmünket egy emlék, egy fantom, egy láthatatlan semmi paralizálja; s egyben fogcsikorgatva tűrni a kárörvendő lelkiismeret idegzsibogtató marásait, látván, milyen boldogtalanná tettük azt, akit mindeneknél jobban szeretünk: ó doktor úr, doktor úr, ön kitűnő és keresett orvos, de ezek ellen a kinok ellen nincs enyhítő ír az ön dekoktumai között!

Ugy hiszem, doktor úr, ön ellen nem vétettem nagyot. Mintha csak Hippokratesz mondta volna, oly buzgóan követi ön azt az elvet, hogy: gombház, ha leszakad, lesz más. Biztos vagyok felőle, hogy máris megvigasztalódott. De ha nem is így volna, ha önt boldogtalannak tudnám s ha őszinte rokonszenvenem és tiszteletemen túl még nem tudom milyen hévséges szeretettel és tisztelettel is viseltetném kegyed iránt, még ha jótevőmet tisztelném is kegyedben: csúf önzésemben még akkor is elébbre tartottam volna az én szerelmes szívemet az ön boldogságánál. Mert a szerelem korlátlan uralkodó, aki minden egyéb versengő érzést kiöl maga elől; a szerelem nem ismer tekinteteket s nem ismer erkölcsöt a szerelem kötelmeket dönt meg s jogokat ad. S ha majd az ígézet rég elmúlt is és nekem, szegény Zubolynak, a szerelmes ligetből rég vissza kellett térnem unalmas takácműhelyembe, én szeretni fogom a szép Titániát, amint csak egy takács egy tündéraszonyt szerethet!

Én istenem, milyen ábrándjaim voltak! Azt hittem, a csókjától kivirul a szívem s buja virágai mámorba ringatják a szép tündéraszonyt. Azt hittem, a szavam édesebb lesz és a szellemem fürgébb s elmésségeimen kaczagva, feledni fogja önt. Azt hittem, a szerelmem szerelmet ébreszt benne s a hűségem hűséget, nyugvásra elég lesz neki az én keblem, ölelésre az én karom. Azt hittem, ő maga hitette el velem, hogy másra nézni nem fog, féltetni őt okom nem lesz s a féltésem nem tesz neki kelletlenné. Azt hittem, igazán elhagyta önt, nem pillanatnyi boszúból s oktalan fölhevülésből és hittem neki, mikor azt suttogta, hogy én vagyok az ő egyetlen vigasza, egyetlen szerelme, aki neki mindent pótol s aki nélkül ő elveszne! És most ajkamon fagy a szó és a csók, lebágyad ölelő karom s elvakult szemem a csalódás könnyein keresztül tisztán kezd látni. Belátom, amit első perczben kár hogy be nem láttam, hogy későn születtem e világra, amelyben már mindenkinek van valakije. És belátom, hogy könnyebb elszakítani gyermekétől az anyát, mint szerelmes férfitól a szerelmes asszonyt és könnyebb tűfokán áthuzni a hajókötelet, mint ész-okokkal szerelmet lohasztani. És belátom, hogy csak én szeretem őt, ő nem szeret engem - szerette bennem a vigasztaló jóbarátot s most már kezdi meggyűlölni a követelő kitartó szerelmest.

S én csak azért is szeretem a szép Titániát, ahogy csak egy takács tündéresszonyt szerethet. Most is neki szövöm a legszebb szöveteimet, de az én szövésem durva ahhoz az illúziófátyolhoz képest, amelyen keresztül ő kegyedet látja. A legszebb verseimet neki írom, de ő neveti a szegény Zuboly ócska alexandrinusait és komikus ragrímeit s könnyekkel áztatja az ön szép, hideg s elegáns leveleit. Szűk az én kis hajlékom az Oberon tündérpalotájához, unalmas a féltésem az ön büszke nonchalanceához képest. Félve kapja el ajkát az én borostás állam elől - ah, Oberon napjában kétszer borotválkozik és szőke bajusza eau de Cologne-ban fürdött! Recseg a hangom, ha azt mondom neki: szeretlek édes! - ön bizonyára csengő francia nyelven szól hozzám: je t'aime, je t'adore, mon ange, mon amour! Nem köti, ha hú maradok hozzá s öntől el nem idegeníti, ha az ön kalandjairól hall: ime ez is szereti, az is a rabja - ki tudna neki ellentállani!

Nem uram, senki nem tud önnek ellentállani, én sem tudok. Pyrrhusi győzelem volt az én diadalmam, még egy ily győzelem s én elveszek. Itt küldöm hát vissza az ön kis Titániáját - fogadja bocsánatos szívvel: a csókjai az édességükből nem vették semmit. A szép tündért csak a gyengesége kötötte hozzám, hadd metszem e fonalat ketté s hadd kötöm össze újra az önök sziveit. Ügyes vagyok ebben, a takácsbog alig látszik. Ön jó és nemes, ugy-e a kis tündérnek nem veti szemére a hűtelenségét? Mert szegényke ettől tart a legjobban. Vegye vissza, ugyis az volna a vége, hogy a hátam mögött kerülnének együvé s ő tündérsége megcsalna engem, mintha a férje volnék. Szeressék egymást, fogjanak kezét, legyenek boldogok s velem ne törődjenek. Ne féljenek, nem teszek kárt magamban. Szemfedő-munka finom munka, nem Zubolynak való.

V *Mérleg*

Ki volt az a rossz ember, aki a kék szemet kitalálta?

Egy kis Musset-m van, csinos, bőrbe kötött. Azon gondolkozom, ne ezt adjam-e magának utolsó emlékül. Egy búcsuversét le is fordíthatnám - adieu Suzon, ma rose blonde. De gyűlölöm ezt a nagy poétát, amiért mindent elírt előlem s boldog vagyok, hogy már régesrég meghalt. Ha élne és magát látná, tudom, ez a boldogtalan asszonybolondító egy kérő pillantásával elbolondítaná önt is és én meg sem kísérleném a versenyt az ő halhatatlan verseivel, halandó szépségével s előkelő francia nyelvével. Némi elégtétellel küldöm el magának a félbemaradt versenytársam verseit - ő meghalt, én élek, ő hozzáférhetetlen, míg értem csak egy hordárt kell küldenie az Otthonba, hogy a lába elé omoljak. Igaz, van perc, hogy nem bánnám, ha ő élne s jobb szeretném, ha én meg volnék halva... Adieu, Suzon, én szőke rózsám!...

*

Olyankor van ez, amikor belefásulok a küzdelembe vagy a büszkeségem föllázad az ellen, hogy a maga kék szemét uralja s a szeszélyeinek hódoljon. Amikor vergődéseim közepett bős gyönyörűséggel tépem tovább a szívem sebeit s magamnak százszor elmondva, milyen értéktelen állat az asszony, magamat százszor megvetem, azért mégis rabja tudok lenni. Mi haszna a büszkeség, ha megtöri a vágyás és mihaszna az ész, ha egy mosoly eloltja! Mit ér a szerelem, hogyha viszonzatlan, mit az egész élet, ha nincs kiért élni?

Látja, már verselek - ebből is láthatja, milyen boldogtalan vagyok. Amíg jó volt hozzám, nyugton hagytam Apollót s az ószeressel tárgyaltam aranylantom felől. Rossz jel, hogy lekerül a szegről s magányos sétatimon rimeket dudolva, fájva sejtem, hogy költőtársaimnak lesz

mit kinevetni s vidéki tisztelőimnek lesz min elérzékenyedni. Boldog ember nem ír verset s aki verset ír, az boldogtalan.

Mondja, hát lehetséges ez? Hát lehet megunni, akit kerestek, közömbösen nézni, akit szántak és kinozni, akit szerettek? Lehetséges-e, hogy ma még hajlik a szavamra, lángol a csókomra, holnap meg a kéréseimre elmésséggel felel és ölelésem előtt az asztal tulsó sarkára fut? Maga volt-e az, aki még tegnap a piczi czipője angol sarkával olyan vad nembánomsággal taposott isteni és emberi törvényekben, maga, aki ma a gardero-beja legaljából kikereste a lelkiismeretet és ebbe az ósdi köntösbe burkolózik előlem? Nem ismerem önre, nem ismerem magamra, nem erre az egész szürke világra: hát lehetséges, hogy a virágos nyár egy nap alatt avarrá hervadjon?

Ugy látszik lehetséges. Ugy látszik, a szerelemben vannak pillanatok, amikor mintha hálóg esnék le az ember szeméről, tisztán lát, s ilyenkor rendszerint azt látja, hogy nagyon tévedt, mikor azt hitte, hogy szereti azt, akihez addig olyan jó volt. Meggondolva a dolgot, már nem is látom olyan lehetetlennek. El tudom képzelni, hogy a maga szíve hülni kezdett irántam; hogy lassankint megszokta mindazt, ami bennem különös hozzám vonzotta; hogy a minden-nap ugyanavval a lángoló szemmel s ugyanugy elfuló hangon elszuttogott szerelmi tirádák untatni kezdték; toujours perdrix, toujours perdrix, mint az egyszeri bankár mondta: ha mindennap foglyot eszem, mit egyem, ha egyszer igazán foglyot akarok enni? Talán maga sem tudja, milyen régóta nem egyéb kötelességtudásnál, hogy nem kegyetlen hozzám és meg vagyok győződve, hogy már rég bántotta, ha énmiattam egyszer nem mehetett színházba, vagy el kellett halasztania a nagy tisztogatást. S a képzeletem ott sem hagy cserben, annál a bizonyos pillanatnál, amikor maga egyszerre világosan láthatott: milyen csúnya a férfi, ha csókol, milyen banális, ha deklamál, milyen unalmas mindig ugyanazt a szót hallani, ugyanazt a lakkcipőt látni s ugyanarra a kérdésre ugyanazzal az igennel felelni. Kapta magát és nemmel felelt. Ah, nincs szebb a változatosságnál!

Igaz, egy pisztolylövés vagy egy törsturás nagyobb változatosságot szerezne. De én nem vagyok henteslegény s ön nem masamódkisasszony. Egy pár nyakkendővel kevesebb és egy pár álmatlan éjszakával több: ez lesz minden változás, amit én nálam okoz. Se a borbélyom nem érzi, se a barátaim nem látják, hogy boldogtalan vagyok. Gyors léptekkel egymagamban járva be az utcákat, amelyeken valaha együtt kalandoztunk, a belémszakadt kis könyv-vívó tudományommal megcsinálom a szerelmünk mérlegét: ön nem tartozik nekem semmivel s nekem nincs öntől mit követelnem. Igaz, álmatlan éjszakákkal és remegő nappalokkal fizettem azért, hogy a kisujja hegyét érhettem. Bűnbe estem, hogy az enyimé tegyem s ha embert kellett volna ölnöm, öltem volna embert is a kedvéért. De végiglapozva a büntető-törvényt s elolvasva az Infernót, szégyenkezve érzem, hogy nincs az a bűn, amit el ne követnék, nincs az a kárhozat, amelyet sokallanék, ha egy jó szavát hallom és egyszer rajtam felejtí a kék szemét, amit az én vesztémre talált ki valami nagyon rossz ember...

*

Van egy kis Musset-m, préselt, aranyozott, bőrbe kötött, azt adom magának emlékül. Tudom, az utódom - mert okvetlenül lesz utódom - olyan érzelmesen nem fogja ezeket a verseket el-szavalni, nem olyan érzelmesen, nem olyan hálás szívvvel s olyan rajongó ajakkal, mint ahogy én olvastam. Tudom, az ellentét törvénye követeli, hogy az utódom valami vad, erőszakos legény legyen, aki hirtelen kézzel fizet a te forró csókjaidért. Az lesz a devizze, hogy asszony verve jó, s ha nehesztelsz rá, az lesz a vigasztalása, hogy gombház, ha leszakad lesz más. Nem is tudod, én velem milyen boldog voltál s nem is sejtet, ő vele milyen boldogtalan fogsz lenni. Halovány orczádat előre látom, halovány orczádat, kisírt szemed, fehér kezéd szenvedő átlátszóságát. Látlak, amint szerelem és szenvedés közt vergődő lelkiismerettel a multakhoz fordulsz, az én képemen csüggesz s a megbánás színes üvegén keresztül jobbnak és kellőbb-

nek látsz engem, mint amilyen valaha lehettem. Látlak, a kezem írását hogy hinted teli csókkal s a kis Musset-met hogy olvasod könybeborult szemmel. El fogsz révedezni az asszonyi szeszélynek s az asszonyi rosszaságnak ezeken az örök himnuszain s minden szivtelen szivben, minden csapodár szemben a magadéra ismersz. Te léssz az a szép andalúz angyal, akinek piczi lába holtra tapossa a vonagló sziveket; az a mámoros Julie, aki velejét issza annak, akit szeret. Te léssz az a kis Suzon, aki nyolcz napi szeretkezés után hoppon marad - les plaisirs les plus courts de ce monde Souvent font les meilleurs amours. Az új szerelmesed lesz az a ledér legény, aki egy hét múlva a lovát nyergelteti s nevetve mondja:

... je m'en vais pourtant, ma petite,
Bien loin, bien vite,
Toujours courant.

S én? Sais-je au moment où je te quitte Où m'entraîne mon astre errant? Mit tudom én e búcsuperczben, hová űz bolygó csillagom? Mit tudom én, mi vár rám ebben a szomorú életben, amely azért olyan szokatlan szomorú nekem, mert nem szoktam meg, hogy egymagamba járjam? Én is eljátszottam erőm meg éltem, barátimat, vig kedvemet, magamba vetett büszke hitemet. Én voltam a boldogtalan Fortunio, aki megtett mindent, amit a képzeleted parancsolt neki. Ha többé nem a tied, leszek továbbra is a szenvedélyeim rabja, mint a szegény Rolla: ce n'était pas Rolla qui gouvernait sa vie, c'étaient ses passions.

Ne ne vess ki, ha érzelvek. Jusson eszedbe, volt idő, amikor te is érzelegtél. Voltak esték, ezüstös ködben uszók, ezüstös holdvilágban kéklők, amikor sirva borultál a keblemre s ebben a könnyektől édes perczben tuláradó szivvel híttad a halált. A halál nem jött el s mi életben maradtunk mindketten. Téged a szeretőd fog elhagyni, engem a szerencse. Amikor a te hullámos szőke hajadban megjelenik az első ősz hajsza, énnekem akkor licitálják el tizedszer a butoraimat. Unott rabmunkában fog eltelni az én életem, harisnyakötéssel elegy lelki-furdalásban a tiéd. Én, ha az írásaimat rendezem, te, ha - ó istenem - a fehéreneműs szekrényedet, akadunk mind a ketten egy-egy csomó írásra, bolond levelekre, bolondos versekre, amik a mi regényünkről szólnak. Régi szerelemről egypár régi írás: ez lesz a mérlegünk utolsó tétele. Remegő ujjal lapozzuk át őket s míg az ajkunkon gúnyos mosoly keseredik, a szemünkbe könny lopózik. Egy rég elfult dal utolsó ütemei zsonganak fel a lelkünkben s a fájdalom édes kéjével töltik el a szivünket -

Rien n'est meilleur que d'entendre
Air doux et tendre
Jadis aimé.

VÁLÁS UTÁN

Abban igazad van, Jolán, Bélával akkor nagyon kompromittáltam magam. De hiszen tudod, úgy volt, hogy elvesz és ő irtózatossá féltékeny természetű volt. Igazán el akart venni; - éjjelnappal avval kinzotta: a válópörnek már vége van, a viszonyunkról mindenki tud, mért nem megyek hozzá?

Magam se tudtam, miért nem. Elhiheted nekem, nem szerettem a volt uramat s ha úgy imádtam is volna, mint az istent, abban a perczben, amikor azt mondta nekem, nekem, hogy megúnt, ő engemet, abban a perczben megutáltam és meggyűlöltem volna, még ha maga a Szent-György lett volna is. Tudod, hogy nem volt szent; jól észrevettem, hogy neked is udvarolt, vagy akart udvarolni, - köszönöm, hogy nem hallgattál a gazemberre. De udvarolt másnak, de szaladgált száz más után, engem pedig megunt.

Aznap, amelyikről szóltál, Gödöllőn voltam a néniéknél; ott laktam náluk egész nyáron s aznap mulatságra készültünk. Béla a szomszédban bérelt lakást és mindig a negyednégyes vonattal jött ki délután a hivatalából. A néni ilyenkor aludt, a bácsi pedig a kártyapartiejánál volt és Béla nesztelenül surrant be hozzám, a sötét konyhán keresztül. Jól láttam, hogy a szegény fiu nem ebédelt rendesen, mert a vonat kettőkor indul s a hivatal is kettőig tart. De nem igen szólhattam neki s nem is kínálhattam meg semmivel, mert nagyon szentimentálisan fogta föl a dolgot és szinte sirt, hogy én ételre gondolok azokban a rövid pillanatokban, amik boldogságunknak vannak szánva. Így mondta szegény, de én biztosíthatlak, hogy az a boldogság nem volt valami nagy boldogság, legalább nekem nem s azt hiszem, neki se. Mert soha ki nem fogyott a jajgatásból, hogy én nem szeretem őt; hogy egy szikrát, a legszíkrábbat se szeretem; hogy én sohase is szerettem és csak szántam, amikor meghallgattam és szánom most, amikor nem üzöm el magamtól. Annyit beszélt, hogy még ha akartam volna, se juthattam volna töle szóhoz, de folyton azt hajtogatta: látja, nem szeret, egy szava sincs hozzám. Minden pillantásomról számot kellett neki adnom, hogy hova nézek, kire gondolok, mért nem nézek őrá s mért nem gondolok őrá, hacsak egy csöppet is, ha csak egy *ilyen* csöppet is. És féltékeny volt hihetetlenül. A legjobban az uramtól féltett s az uram emlékeitől. Az volt a rögeszméje, hogy én még mindig halálosan szeretem azt az embert, még halálosabban azóta, hogy elkergetett magától. Ezt nem verhettem ki a fejéből; nagyon hiú volt az emberismeretere és arra, hogy mennyire ismeri a nőket s a legnagyobb csacsiságokat mély meggyőződéssel hirdette róluk. Mi azt szeretjük, úgy mondta, aki megaláz bennünket (ez az uram) és nem azt, aki megalázkodik előttünk (ez ő). De azért egyformán féltett mindenkitől, akár megalázott, akár megalázkodott, a szemtelen hivatalnokoktól s az udvarias katonatisztektől, sértette minden szó, amit más férfinak mondtam, gyanakodott mindenkire, akivel kezet fogtam s nem is jutott eszébe, mennyire sért és mennyire megaláz evvel a féltékenységgel. Külömben a «Tisztviselők Lapja»-ba írt rólam verseket és novellákat, amikből a vak is kiolvashatta, hogy hányadán vagyunk. Pedig a világ nem volt vak és nagyon hamar észrevett mindent.

Az igazat megvallva, nem is bántam. Megelégedtem azt a szerelmet, amiben az én szívemnek is része van és vágyódtam a béke s a nyugalom után. Legjobb szerettem volna meghalni, de ne nevessem ki, valahányszor komolyan rászántam magam, mindig volt egy ruhám készülőfélben, s én azt gondoltam, nem akarok addig meghalni, amíg egyszer rajtam nem volt... Gyűlöltem azt a gazembert s utáltam az egész világot. Utáltam a férfiakat, mert tudtam, hogy ezek a hitványok most kész prédának tekintenek engem; szemtelenek voltak, mint a poloska, az asztal alatt alig tudtam a lábaikat elkerülni, mialatt a vigyorgásukból kiolvastam: jól tudom, nem lehetsz el férfi nélkül; biztosítalak, hogy én bennem nem fogsz csalódní! Az a szegény fiú másképp viselte magát s avval ejtett meg. Nem volt a kerek világon senkim, akinek egy sóhajással is kipanaszkodhattam volna magamat - ha ti akkor itt laktok, vagy én elutazom

hozzátok, minden másképp történt volna. De én a néninél laktam s az a válópör alatt is egyre vigasztalt, hogy ne féljek, minden jóra válik, türjek csak és várjak, az uram majd visszatér hozzám. Én várjak! ő visszatér! - ráuszitanám a kutyát, ha csak közeledni is merne! Béla nem így beszélt s ha nem is vallott nekem szerelmet soha, minden szaván, minden mozdulatán látszott, hogy mindig szeretett és mindig szeretni fog. Énnékem balzsam volt ez a szerény szerelem, amely nem kér mást, mint hogy megtűrjem a közelemben s ebben bizva meg is türtem. A szegény fiu minden szabad percét nekem szentelte és velem töltötte s én annyira megszoktam, hogy aztán nem tudtam róla leszokni. Ő szegény, ha esküdöztem neki, mennyire rokonszenves ő nékem és mennyire nem nélkülözhetem, keserű viczcsekkkel gyötrötte magát: nélkülözhetetlen vagyok, mint a kendője, amibe kisírja magát! És igazán, mind bizalmasabbak lettünk s én mind többet meg többet gyóntam meg neki. S ő ilyenkor olyan jól, olyan tapintatosan, olyan nemesen tudott meghallgatni s olyan édesen, olyan gyengéden próbált megvigasztalni - sirva borultam a vállára tizenkétszer s ő nem lett volna férfi, ha tizenharmadszor meg nem csókol. A többenél én nem gondoltam semmit, de jól esett hallanom a bolondos ember örvengéseit s elképzeltem olykor: ha *az az* ember engem így szeretett volna! Idegenkedtem attól a gondolatától, hogy a felesége legyek; de megtettem a kedvéért mindent, még azt is, hogy sehova se jártam, senkivel se beszéltem s nem bántam, amikor kikezdett a pletyka: legalább megtudja *az az* ember, hogy van, aki engem nem ún meg.

Hát igen, aznap valami koncert volt s utána táncmulatság. A néni telebeszélte a fejemet, hogy ilyen fiatal teremtnéknek nem szabad magát eltemetnie és kell, hogy a világ előtt mutakozzék. A néni nagy volt az ilyen prédikációkban s én türtem, mert tudtam, hogy a javamat akarja. Nem ellenkeztem vele, - harmadfél éve volt, hogy nem táncoltam és nem akartam berozsdásodni. Nagy dolog volt a szegény Bélát rávennem, hogy eljöjjön velem s ne akarja magát föbelőni, ha máshoz is szólok egy szót. Két hétig magyarázgattam neki a dolgot és két hétig csititgattam amivel csak tudtam az ő kétségbeesett féltékenységét. Végre a nénit csitáltam neki; erre aztán ő is belátta, hogy nekem csakugyan nem szabad eltemetnem a fiatal-ságomat s a szépségemet. De jól láttam rajta, hogy odaadná a lakbérét s a drágasági pótlékát, egy évi fizetését és tiz esztendő az életéből, ha már csúf volnék és vén s az ördögnek se kellenék. Ő maga is részt vett a készülődéseimben s fájdalmas mosolylyal hozott ki a városból maradék czárnacsipkéket, amiket a boltosok rásóztak, papiermaché-legyezőt, amiről elhitették vele, hogy elefántcsont és akkora keztyüt, hogy csak a forró hamu hiányzott belőle, hogy a frau Náni fogfájás ellen a képére tegye. Én nem vettem nagy ügyet az egész dologra; egyet-mást változtattam a nyári kimenőmön - erre a mulatságra ez is jó lesz.

Mielőtt átöltöztem, Bélát erőszakkal kellett kikergetnem a szobámból. Egymás után sorra vette az odakészített ruhadarabokat, még a legintímebbeket is és ha azt hitte, nem nézek oda, elkeseredetten gyürt rajtuk egyet. Meg kellett esküdnöm órá és magamra, a nénire, a boldogságomra, a legyezőmre, a szerelmünk emlékére, és a jövőnk reményére, a kisujjam körmére s a világos blouseomra, hogy igazán szeretem; hogy hű leszek hozzá; hogy soha senki kedvéért el nem pártolok tőle; hogy mindig rá fogok nézni és mindig vele fogok beszélni; hogy mentül többet fogok ülni és mentül kevesebbet táncolni; hogy csárdást és valczert egyáltalában nem tánczok s a négyesben csak a legyezőmet nyujtom a férfiaknak; hogy nem megyek kivágott derékban, hogy a szemembe nem engedek nézetni és már egy órákor hazamegyünk. Ő maga elátkozta hasztalan elpocsékolta ifjúságát, amelyben nem tanult meg táncolni és láttam, amint titokban halkan, de nagyon hamisan fütyült valami polka-félét és komor ábrázattal illegette hozzá a lábait. Roppantul kiöltözködött, különösen az ujmódi gallérjára volt büszke, ami fölszaladt a füléig és elfogta a lélegzetét. Látszott rajta a szilárd eltökélés, hogy fölveszi a keztyüt, még ha maga don Juan térne is vissza az alvilágból, hogy engem egy fordulóra fölkérjen.

A terem ajtajánál majd felöklelte az egyik rendezőt, aki karonfogva akart a helyemre vezetni. A rendezőbe a néni csimpajkodott és Béla diadalmasan emelte magasra a galléromat meg a legyezőmet, valamint azt a két mázsás nagykendőt is, amit óvatosságból hozott magával, nehogy hazamenet meghüljek. Szorosan mellém ült és nem engedte át a helyét semmiféle kis-asszonynak, ha még oly bágyadt pillantással markirozta is neki a halálos fáradságot. «Ki az a majom? Honnan ismeri azt a vizilovat?» sziszegte, ha valakire ránéztem vagy valakinek visszaköszöntem. Mikor az énekes kijött és meghajolt, a szelid képe csupa epe volt: «Nézzé, hogy' begörbül az orra, ha a száját kinyitja. Két zápfoga hiányzik. Olyan a keze, mint egy asztalosé. Csupa német nótát énekel...» De az énekes lágy baritonja őt is ellágyította és a százszor hallott Schubert-dalok százegyedszer is megolvastották a lelkünket. Szerelemről és hűségről volt bennök szó s én édes fájdalommal éreztem, hogy mindezekben a dalokban együttvéve nincs annyi hűség s annyi szerelem, mint abban a szegény fiúban, aki itt okvetetlenkedik a baloldalon. Csupa szerelem és csupa vád volt a pillantásában, amit állandóan, szünet nélkül ott éreztem égni az arczomon, a nyakamon, a karomon. Az énekes egy operába csapott át és Béla mindenről megfélekezve kapott a kezemhez:

Szeretlek én gyanakvó gyötrellemmel,
Sovárgó és őrjöngő szerelemmel...

így szólt a dal s én könnyes szemmel szorítottam meg a kezét...

Ebben a perczen éreztem, hogy összeressen és ránézve láttam, hogy szinte kővéválva mereszti a szemét az egyik sarokba. Nekem is minden vérem a szívembe szökött. Don Juan tért vissza az alvilágból - abban a sarokban ő állt, *az az* ember, az én elvált uram.

Jó élet lehet a pokolban; a pokol tüze nem emlékeztetett egyéb, mint a lesült arcza s a villogó szeme. A haja s a szakála is feketének látszott, talán a fehér flanel-kabátjától. Összefonott lábbal támaszkodott a falnak és leplezetlen unalommal ásitott egyet-egyet a fekete szalagos szalmakalapjába, - a fehér foga kicsillogott mögüle, mint valami vadállatnak. A nyaka még erősebb lett s a bajusza sűrűbb, különben alig változott. A viselkedése sem változott; az asszonyokat ugyanavval a félig gúnyos, félig vágyakodó pillantással mérte végig, ami nekem mindig olyan volt, mint egy-egy szívtelen ütés, amit az én féltékenységtől kipiruló arczomra mér. A társasága is a régi volt - ha nem is ugyanazok, de most is ugyanolyan léhűtők, serdülő kamaszok, akik közt könnyű elsőnek lenni, akik tánczközben az embert szemtelenül szorítják magukhoz s a csárdás közben a padlót ütögetve, kimerülten bömbölik, hogy sose halunk meg. Most is, hangverseny után is ezt bömbölték s én áldottam a jó végzetemet, hogy nem volt közöttük ismerősöm s a nénivel meg Bélával dobogó szívvel, észrevétlen vonhattam meg magamat az egyik sarokba, a rendező urak szürke-kabátos háta mögé. Lehunytam a szememet és szerettem volna elsülyedni...

- Matild, maga itt van? Engedje meg, hogy én is itt legyek...

Rémülten pillantottam föl. A nénit láttam, amint gyáván huzódott valami szomszéd mamához és Bélát, amint böszülten fölpattanva sietett ki a folyosóra. S *őt* láttam, amint nyugodt mosolygással foglalja el a Béla helyét s mintha ez a világon a legtermészetesebb dolog volna, odaül mellém, odafordul hozzám, még a legyezőmet is fölemeli, amit Béla rohanása közben odacsapott a helyére.

- Kezet se nyujt? úgy látszik, haragszik. De azért *pro forma* nyujthatna - úgy tudom, nem szereti a föltünést. Ne ijedjen meg, nem ismer itt bennünket senki.

Én belőlem kitört a méreg.

- Hogy mert maga idejönni? - sziszegtem feléje, de ő ezalatt már elkapta a kezemet s a másik kezével egy perczig végigsimogatta, mint egyszer, sokszor, annak idején.

- Meghíttak s én nagyon unatkoztam. Tudja, nem valami mulatságos dolog olyan magánosnak lenni, mint én vagyok. Azaz hogy maga nem tudja - úgy látom, gondoskodott társaságról.

Azzal kibicczentett az ablakon a folyosóra, ahol Béla sötét arczczal telepedett le egy asztal mellé s egy battéria palaczk mögül úgy tett, mintha nem nézne rám.

- Takarodjék innen, mert kidobatom!

- Mingyárt édes, mingyárt. Nem is ültem ide egyébert, mint hogy megmondjam, hogy maga ma elragadóan csinos; hogy olyan jó napja van, amilyen az én szegény időmben sose volt; hogy a ruháján meglátszik, hogy valakinek a kedvéért vette magára s nincs is egyéb hiba a toilettejében, mint hogy nincs virágja. Látja, ha én volnék a lovagja, erről nem feledkeztem volna meg. A legyezőjéből is kitört egy lap - esküszöm, hogy én még ma sem rösteltem volna a fáradságot, bevinni a városba s a boltosnál megcsináltatni.

- Ha nem hagy békében, szólok a néninek, hogy vigyen haza.

- A néninek? Hát a néni él még? Él még, a foga ép még, most is rám vicsorítja még? - Ezt a nótát az akadémiában hallottam vagy hol, - ujabban nagyon művelt kezdek lenni, amióta annyit unatkozom. Azokat a szegény inszurgenseket gúnyolja, akik még visszavonulni sem tudnak tisztességesen.

Szinte sirva fakadtam dühömben.

- De hát mit akar tőlem, mért nem hagy békében?

- Mondom, hogy nem tudok visszavonulni. Matild, magában nincs egy szikra fesseség sem, hogy ilyen tragikusan fogja föl a dolgot. Volt idő, hogy olyan félvállról vett, mint egy polichinelt s olyan könnyen vált meg tőlem, mintha, bocsánatot kérek, a szeretője volnék.

Olyan alázatosan nézett rám, mintha nem is az lett volna, aki. Nevettem a haragtól.

- Tudja, hogy maga orczátlan, hogy lelketlen, hogy szivtelen, hogy nem férfi, mikor így visszaél az én tehetetlenségemmel és hogy alávaló, mikor én rám fogja, amit maga tett?

- Tudja, hogy maga komédiás, hogy képmutató és alakoskodó, mikor azt akarja velem elhíttetni, hogy a maga nevében beszél? Azt hiszi, nem tudom, kinek az egészségére isznak odakinn?

Önkéntelen odafordítottam a fejemet, ahol Béla egy árva kerti gyertya világa mellett éppen bort öntött a sörös poharába és pipacsvörös arczczal magyarázott valamit egy szemüveges urnak, aki félrekapott kalappal, az öklére dőlve bicczentgetett feléje.

- A középkori lovagok sokkal jobban birták az italt, - igaz, hogy ők egyszerre csak egyfélét ittak. A középkori sárkányok pedig sokkal jobban őrizték az elbűvölt királykisasszonyokat - igaz hogy ők tüzet okádtak, nem pedig...

Ebben a perczen újra fölcsendült a zene s a rendezők előre elrekedve kiabálták: Első négyeshez tessék fölállani! Belesédült a fejem a levegő fülledtségébe, a szívem dobogásába. A kísértőm pedig fölugrott:

- Matild, ne akarjon tőlem megszabadulni, nem is szabadul meg, hiszen jól látom, hogy még mindig szeret. Nem kíváncsi arra, hogy én szeretem-e még? Itt nem beszélhetünk, pedig én megfulladok, annyi a mondani valóm. Nézze, az a karikalábu vis-à-vist keres, maga nincs engageálva, álljon be velem.

- Megőrült?...

- Megőrültem, te is meg fogsz örülni, akarom, hogy megőrülj, hogy belém bolondulj. Jösz, vagy botrányt csapok - s ezzel a karjába rántotta az enyimet és vitt magával. Nem láttam semmit, csak a nénit láttam, amint rémült szemmel meredt utánam, az ablakon keresztül pedig a szemüveges urat, amint fölugorva az öklét rázogatta Béla felé és behallatszott, amint rekedten kiáltotta: ha én mondom magának, fiatal ember...

Nem tudom, hogy tánczoltam végig ezt a quadrillet, de tudom, hogy bolond volt ő és bolond voltam én is. Azt mondta, hogy itt nem lehet beszélni s nem akart kevesebbet, mint hogy fogadjam őt titokban magamnál, holnap reggel, amikor a néniék alszanak s Bélának a városba kell utaznia. Apróra bizonyította, hogy senki sem tudja meg s neki semmiféle rossz szándékai nincsenek. Elárulta, hogy már két hete tanulmányozza a terrénomot, tudja minden dolgomat és minden viszonyaimat, tudja, Bélával hogy állok s mikor jöhet hozzám látatlan és zavar-talan. Esküdözött, hogy főbe lövi magát, ha nem fogadom magamnál s esküdözött, hogy tudja milyen alávaló ember s milyen méltatlan énhozzám. Ő maga mondta, mit tegyek s hogy bánjak el vele - leföstötte az én diadalomat, mikor ő megtérve borul a lábam elé s most *én* kergetem el őt, hidegen, szívtelenül, úgy mint ő kergetett el engem, úgy mint Tatjana elker-gette Anyéigint, mikor az visszatért hozzá. S eszembe juttatta azokat az időket, amikor jegyben jártunk s ő olvasta föl nékem az Anyéigint, amikor még szerettük egymást és nem volt közöttünk senki és semmi. S a sétánál megszorította a karomat, hogy szinte fölkiáltottam s a fülemhez hajolva egyre suttogott bele, vagy talán csak a forró lélegzetét küldte az eszemre, hogy végkép belebolonduljak. Alig láttam, hogy a szomszédaink összesúgnak, lerogyó térddel gépiesen vonszoltattam magamat egyik kézből a másikba, amig visszaértem az ő forró kezéhez s mikor a többiek fölemelt karral kaput álltak s nekünk át kellett alatta siklanunk, én csak azt tudtam suttogni elfuló lélegzettel: hallgasson, az isten szerelmére, hallgasson. De ő nem hallgatott s mikor újra a helyünkön ültünk, egyre beszélt, beszélt, folyton csak beszélt s mikor végre a maradék eszemmel kábultan vánszorogtam a nénihez, hogy menjünk haza, ő ugrott oda mellém s ő vetette a vállamra a galléromat. A karjába kellett kapaszkodnom, hogy el ne ájuljak s csak homályosan emlékszem Bélára, amint, mikor a kapuból visszanéztem rá, éppen a gyertyatartót akarta a szemüveges ur fejéhez vágni, akinek rémülten vetette magát a nyakába egy természetes hölgy és kétségbeesve sikoltotta: Ignác, neked három gyereked van, neked nem szabad meghalnod!...

Két hét múlva megint sirva borulhattam a Béla vállára. Mert megint nem én kergettem el *azt* az embert, megint csak ő kergetett el engem.

AZ ASSZONYOK ELLEN

Mért hogy az asszonyokat azok becsülik a legjobban, akiket az asszonyok a legkevésbé szeretnek? Mért, hogy ezek komolyan azt vallják, hogy a nő valami emberfölötti lény, akinek egy mosolya, egy szempillantása dicsőbb és többetérő, mint a világ minden bölcsesége, amit száz verejtékes férfinemzedék hüvelyezett ki burkából? Mért észbontó gyönyörűség nekik még elvérezni is egy ilyen asszonyi vadállat karmai alatt; mért nézik nagylelkű kegyelemnek s nem köteles adónak mindazt, amit az asszony a férfinak adhat? És mit is adhat? Egy kis mámort, amelyért végtelen rossz kedvvel, ezer elmulasztott kötelességgel s eljátszott joggal kell fizetni. S amit ad, az sem az övé, azt is tőlünk orozta el; a mi nevetségesen nagylelkű képzeletünk ruházza föl mindezzel a ragyogó fényességgel az ő szomorú mezitelenségét s mi adjuk neki azt a fegyvert, amelylyel életünket kioltja. Hiszen amint elértük és megoldottuk együgyű találós meséjét, úgy jár, mint a mesebeli sphynx: a semmiségbe bukik arról a magaslatról, melyre képzeletünk helyezte. Ó milyen megalázó a szerelem!

Igen, nevetséges és megalázó. Ha teljes csúfságában akarják látni, képzeljék el, uraim, hogy önökbe szerelmes valaki. Képzelje el, X. ur, hogy mialatt ön tivornya után kimerülten hortyog, valaki majd kisírja a szemeit ön után. Ön reggel kócosan és kábultan ébred föl s mialatt bambán néz maga elé, valaki égő képzelettel csügg az ön képén s elképzeli: milyen kéj volna az ön szeme sugara alatt elvérezni. Mialatt ön csúf fintorok közt öblögeti keserű száját, valaki azt tartja, hogy egy csók az ön ajakáról fölé a pokol minden kárhozataival. Mialatt ön rekedt hangon káromkodva szidja a szolgája felmenő ágbeli rokonainak az istenét, valaki titkos, bűbajos zenének hallja fülébe csengeni az ön hangját. S mialatt ön a reggelije mellett ülve, gyomorégéssel elegy tyukszem-hasogatást érezve, nem gondol egyebet, mint azt, hogy máma biztosan megint esni fog, valaki remegő szívvel gondol önre s elméláz: vajjon mit gondolhat és mit érezhet most Ő? gondol-e én rám, szeret-e engem?

*

Pfuj, ez nagyon cinikus volt. De mondják maguk is, nincs-e igazam? És nincs-e igazam, mikor úgy vélem, hogy a mélyen tisztelt hölgyvilág sem áll nálunknál külömb egyénekből s mialatt mi utánuk bomlunk, ők sem folytatnak a mienkénél külömb életet? S ilyen lényt imádunk mi! A férfiban legalább van annyi becsületes önismeret, hogy furcsának, sőt lehetetlennek vélje, hogy őbelé valaki szerelmes. A nőben még ez sincs meg; a nő csak azt véli furcsának és lehetetlennek, hogy nem őt szeretik, hanem mást.

Figyeljék csak meg, uraim, mennyire mulatnak a nők egy szerelmes férfin. Ugy néznek rá, mint egy kijátszott bolondra. Kárörvendően gúnyos mosolyuk, összenézésük s egy-egy elejtett szavuk mind azt mondja: szegény bolond, ha tudná!... S mulatva gondolnak az illető hölgy sovány karjára, hiányos kebelére s még hiányosabb elméleti képességeire. Egy-egy jó barátnője nem is mulasztja el őnt egy pár fölöttébb kompromittáló prózai adat elmondásával az álmai királynőjéből kiábrándítani s minden szava alatt ott lappang a gondolat: te beszámíthatatlan tökfilkó, hogy szeretheted *azt*, mikor itt vagyok *én*?

Valóban, uram, hogy' is szeretheti azt, mikor itt van ő, aki ugyan egy hajszállal se külömb lény a másiknál, de őnt ép oly kevésbé szereti, mint a másik. Mert a nők hiúk és szívtelenek s mindegyikük azt akarja, hogy *minden* férfi érte bomoljon és őt szolgálja. Akit a legkevésbé szeretnek, attól követelik leginkább, hogy szeresse őket. Mert az ilyen férfit gyötörhetik és kinozhatják a legjobban, éreztethetik vele azt a diadalmas felsőbbiséget, amelyet az ő szerelmes megalázkodásának köszönhetnek. S a férfi hiába igyekszik előlük eltitkolni reménytelen szerelmét: a kaczérság ezer harapófogójával huzzák ki belőle a néma vagy hangos vallomást, hogy aztán pokoli kéjjel éljenek vissza mindazokkal a jogokkal, amiket ez a szerelem ad

nekik. Mert a boldogtalan hiába idézi rájuk Goethét: ha szeretlek is, mi közöd hozzá? - nagy közük van hozzá. Jogot váltottak arra, hogy a szegény férfit szánalmukkal alázzák meg s aggódó szemmel kérdezzék: «ugy-e, kedves barátom, azért mi jóbarátok maradunk? ugy-e, kedves barátom, azért nem tesz kárt magában s nem öli meg magát?» Mert el se tudják képzelni, hogy valaki túlélje ezt a rettenetes csapást! Aztán jámbor szemforgatással hozzáteszik: «Feledjen el, barátom, feledjen el! Szentelje magát a honnak s az emberiségnek! Ön még fiatal, a sebe begyógyulhat!...» De a szemük felvillanása ezalatt azt mondja: «nehogy elfelejts! nehogy máshoz pártolj! remélj, remélj, remélj - ki tudja, nem kerülhet-e a sor még rád is! Mindenesetre jó vagy elefántnak, amíg van másom és jó vagy tartaléknak akkorra, amikor majd senkim se lesz.» És ő nagysága, aki egy férj és hat udvarló karjai között tölti örömtelen életét, megbotránkozik és kétségbeesik annak a nyolczadik urnak csélcsap hűtelenségén, aki nem tudja bevárni idejét s addig mással vigasztalódik.

S a férfi igazat ad neki és szinte bűnösnek érzi magát. Egyáltalában minden szavát igaznak, helyesnek és legfőképpen elragadónak tartja. Valami hihetetlen bájt, szellemet, költészetet s nem tudom mit lát minden szavában s minden mozdulatában. Az imádott nő kinyújthatja vagy behajthatja a kisujját, szólhat vagy hallgathat, nevethet vagy sirhat: az imádó férfi szeretné összecsiszítani az egész világot, hogy bámulva szemlélje a bájnak s a fönségnek ezt a megnyilatkozását. A legmogorvább medve képes az ő kedvéért megtanulni táncolni s a legvadabb emberkerülő társaságba jár, hogy vele találkozzék. A csomagczepeléstől a váltóhamisításig nincs az a kellemetlenség, amit érette el ne viselne s az a bűn, amit a kedvéért el ne követne. Tűr, szenved és küzd a férfi s még itt is akkor a legboldogabb, ha a lelki szegények közül való. Az ilyen egy perczre sem ábrándul ki szerelméből s tiszteli magában a szerelmes önfeláldozást. De vannak boldogtalan férfiak, akiknek megfigyelő intelligenciája lépten-nyomon föllázad, anélkül hogy elég ereje volna diadalra jutni. S az ilyen szegény férfi minden szerelmi kínjait még keserű magagúnyolása is növeli, amikor piruló szégyennel, tehetetlen dühvel és keserű kacajjal bizonyítgatja magának: milyen együgyű lény az ő eszményképe, milyen semmis és piszkos dolog a szerelem s milyen igaza van a Wiswamitra királyról szóló románcnak: «O König Wiswamitra, O welch' ein Ochs bist Du, Dass Du soviel kämpfst und büssest, Und alles für eine...»

*

Azt hiszem, a legszerelmesebb férfiszív mélyén is ott lappang a gyűlölet az asszony ellen. Kell, hogy a férfi gyűlölje az asszonyt, ahogy a megcsalt s a kijátszott gyűlöli a megcsalóját s a kijátszóját. Kell, hogy valami rabszolga-düh kavargojon benne a nő ellen, aki rabságban tartja, legyen bár rózsából a láncza, asszonyhajból a békója. S ezért olyan szörnyű kegyetlen a férfi, ha véletlenül ő kerül felül s egy asszony az ő rabja, akár mert nem viszonozza szerelmét, akár mert már kiábrándult belőle. Ilyenkor a férfi csak úgy tobzódik a rabszolga-aljasságban - mintha egész nemének minden szenvedéseért állana bosszut ezen az egy szeretetlen asszonyon, kínozza, gyötri, a sárga földig alázza, és, ami a legszörnyűbb, kiszolgáltatja szerencsésebb társnői gúnyjának és kárörömének. S itt látni legjobban a női lélek rosszasságát: a férfiak támogatják a szerelmes férfit, a nők ellene sorakoznak a szerelmes asszonynak. Férfi férfinak elnéz minden perfidiát, amit asszony miatt követett el ellene - asszony asszonynak nem bocsát meg soha semmit, legkevésbé azt, ha valakit elhódít tőle. Ah, az asszonyok rosszak, hiúak, szívtelenek - de nagyon szépek! És ha mi férfiak egy napon föl is lázadunk ellenük, hogy kiirtsuk őket a föld színéről, félek, hogy egy mosolyukkal, egy ölelő mozdulatukkal lefegyvereznek bennünket. Az asszony gyenge, nagyon gyenge s nálánál csak egy gyengébb lény van a világon: a férfi.

A TÁNCZ ELLEN

Nos igen, én el vagyok keseredve a táncz ellen - nem tehetek róla! Zeneszóra olykor magam is érzem azt a bolond bizsergést, ami az embert tánczra készíti; van érzékem a ritmus, a taktus és a tánczos mozdulatok harmóniája iránt - de gyűlölöm a tánczot, gyűlölöm a tánczoló asszonyokat és kinevetem a tánczoló férfiakat.

Hogyan, uraim, önök csakugyan nem átallanak tánczolni? Önök, akik meghódították a világot a civilizációnak, bejutottak a legsötétebb Afrikába s a tudomány legvilágosabb régióiba, az istent megfosztották a trónusától s a természet erőit kocsi elé fogták, akik csinálnak importot, exportot, kaszinókat és anarkista-klubokat, jubileumokat és bombákat: önök nem átallanak bizonyos órában kabátot váltani s örületes bakugrásokban száguldani végig egy termen, verejtécsapos hajukkal, gyűrött ingelejükkel s a bambaságig önfeledt arcukkal nevetségül a józanoknak? Mennyi hazugság van abban, hogy a nő a férfiban a méltóságot s a fensőbbiséget szereti! A nők a tánczoló férfit szeretik - azt, aki a civilizáció legmagasáról oda pottyán le, ahol a vad kis szigetek lakói barbárkodnak, akik a logaritmust nem ismerik és csak hétig tudnak számolni, de az isteneik tiszteletére épp olyan kába hopszaszát járnak, mint a bálteremben mi, a világ urai, a sima diplomata s a hatalmas hadvezérek! Igen, a bálteremben válik nyilvánvalóvá, hogy a mi egész büszke civilizációnk komédia és álság - csak egy csepp muzsikaszó kell s az ember megint az, aminek lenni soha meg nem szűnt: egy nevetséges, szomorú állat, amely szédítő ugrándozásban keres feledséget a kultura bajai ellen.

Kitaláltuk - nem szabadulhatunk tőle - a társaságot és a társalgást. Kitaláltuk, hogy emberek, akik egyformák vagyunk, egyformán élünk, érzünk és gondolkozunk, idegenek legyünk egymáshoz és osztály, rang és felekezet válaszszon el egymástól bennünket. Kitaláltuk, hogy ne ismerjük egymást. Én tudhatom, te ki vagy, te tudhatod, én ki vagyok - de az utcán szóval haladunk el egymás mellett, mert nem mutattak be bennünket egymásnak. Én tudom, hogy te éppugy eszel, iszol, alszol és szomorkodol, mint én, de nagy ívben emelem meg előtted a kalapomat, ha rangra fölöttem állasz és elvárom a köszönéset, ha náladnál nagyobb úr vagyok. Tudom, hogy arra gondolsz, milyen éhes vagy, milyen hideg van - de azért én azt kérdelek tőled: mint vélekedik uraságod, a szimbolizmus felől? Társaságban együtt vannak nők és férfiak. A nők ki nem állhatják a nőket, a férfiak megvetik a férfiakat. De azért a nők csókolóznak s a férfiak kezét szorítanak egymással. Aztán megindul a társalgás. A férfi azt szeretné mondani: ejnye de szép vagy, adj egy csókot. A nő azt szeretné mondani: szép legény vagy, ugyan hódíts meg engem. De nem szólunk, hanem beszélünk zenéről és irodalomról, színházról és toilletteről. Minden szavunk erőltetett kényszerűség, hazug komédia s ennek a kényelmetlen hazugságnak a bilincsei egyre jobban nyomnak bennünket. A társalgás szellemet követel és témát: a szellem csütörtököt mond s a téma kifogy. Ekkor megszólal a zongora s a lelkek megkönnyebbült sóhajban vetik le magukról a civilizáció kényszerzubbonnyát. A párok egymásra találhatnak, férfi nőhöz és nő férfihez, a szemükkel kérdenek s a kezük szorításával felelnek. Ez az igazi, természetes társalgás, - ehhez nem köll szellem s ennek örök a témája. A föl szabadult állat kéjes örömmel kóvályog végig a szobában s ez az oka annak, hogy nincs társaság és nincs társalgás, amely egypár unalmas formaságok után ne változnék mulatsággá, ne kerekednék tánczra. Különösen a nők - azok akarnak mindig és mindenkor tánczolni.

Általában vették észre, a nők mennyivel jobban szeretik a mulatságot, a színházat, a hangversenyt, a korcsolyát és a tánczot, mint a férfiak? A legjobb anya, a legszeretőbb hitves és a legodaadóbb szerelmes sem tud ezekről lemondani, még ha tudja is, hogy boldogtalanná teszi vele azt a férfit, akivel szeretik egymást.

S ennek megint a civilizáció az oka. A civilizáció, amely csupa hazugság és kizárja a nőt az élő életből. A nőt magányos életre kárhoztattuk s a közéletet a magunk számára külö-

nitettük el. A nő nem szerepel a parlamentben s nem jár a klubba. A nőnek angyalnak kell lennie, akinek nincsenek vágyai s nincsenek szenvedélyei. A nőnek csak engednie szabad, nem követelni, csak meghódolnia, nem hódítani. A nő nem ismerkedhetik meg mással, mint akit bemutatnak neki és nem találkozhatik mással, mint aki fölkeresi őt. A nőnek szemérmesnek köll lennie, pirulónak és eszményinek, nyakig begombolkozottnak és visszautasító-nak. Mindezt a férfiféltékenység találta ki, amely legjobb szeretné a maga asszonyát elzárni a világ elől. S a nők sulyosan érzik ezt a rabságukat s élnek minden alkalommal, amivel kiszabadulhatnak belőle. A nyilvánosság előtt nem szerepelhetnek, de ott vannak a nyilvános mulatságok: ott láttathatják magukat. Férfi után nem járhatnak, de ott a bál: itt mindenkit bemutatnak nekik. A szemérem s a női méltóság eltiltja őket hódítástól, de a bálteremben minden szabad. Ide meztelen vállal jönnek és fedetlen kebellet, gömbölyű karral és ragyogó diszben, itt kábitanak, őrjitenek és hódítanak. És itt, a jégen s a parquetten állanak boszut azért az elnyomásért, amely eltiltja őket még a pillantástól is és megvonja tőlük még a kézszorítást is. Itt, a jégen s a parquetten, odavetik magukat egy idegen férfi karjába, engedik a szemét a szemükbe égni, a karját a derekuk köré simulni, engedik, hogy a lehellete vallomás legyen s a suttogása követelés. És ők válaszolnak, ringó csípővel, égő szemmel, lebágyadó karral és lihegő kebellet. Minden mozdulatuk azt mondja: itt vagyok, rab vagyok, de a tied vagyok, nemcsak a tied, mindannyiatoké, mint ahogy te nemcsak engem akarsz, hanem mindannyiunkat. Nézd, hiszen neked adom magam, a karodba borultam s a válladra támaszkodom, engedem, hogy vigyél édes önfeledtségben, végig ezen a termen, ezen a sima tükrön - s ha rajtam állana, vihetné a világ végéig, mindig ily önfeledten, mindig szerelmesen. Vigyél, vigyél, dobj egyik karodból a másikba s a magadéból a máséba: ó milyen jó szabadnak lenni, ó milyen édes a szemérmetlenség! - S ez magyarázza meg, hogy szemérmes lények, akiknek máskor egy pillantását nem látni, mint rajonganak a tánczért és gyöngé teremtések, akiknek a lépcsőtől a kocsig is hosszú az ut, mint tombolnak végig egy éjszakán egy pár ezer kilométert...

Mindezekből még mindig nem tűnik ki, mért olyan gyűlöletes nékem a táncz. Nyilvánvaló, hogy a táncz állati igazságszolgáltatás a civilizáció hazugsága ellen, tehát szép és helyes dolog. Sőt a táncz nivellál és igazságot tesz; akik az elméjük s az értelmük erejével az életben külön helyre jutottak s a javaiból nagyobb részt kaptak, megszegyenülve és legyőzve állanak a tánczteremben, ahol minden diadalt és sikert elkap előlük akármelyik gyenge elméjű ur, aki azonban szép legény és jó tánczos. És engem egyre az a kín gyötör, hogy volna valaki, akit szeretek s aki engemet szeret s én evvel a valakivel bálba mennék vagy korcsolyázni. És látnám, hogy aki az élet hazugságában olyan közel áll hozzám, itt a táncz igazságában mint távolodnék el tőlem, szórakozott szemmel hogy' nem nézne rám, s kipirult arczczal, lihegő kebellet mint simulna oda másához, akárkihez, aki ugyan nagyon gyenge elméjű ur, de nagyon szép legény és nagyon jó tánczos...

EGYESSÉG

Gazsi barátom letette a poharát, aztán egyszerre merően a szemembe nézett:

- Nézz ide a homlokomra.

Oda néztem. Szép, derült, magas homloka volt - nemes és értelmes, előkelő szimmetriájában érdekes ellentéte az arcza egyéb rusztikus éktelenségeinek.

- Látod rajta a szarvakat? folytatta halk hangon.

- De kérlek...

- Na, ne csudálkozz ilyen roppantul. Hiszen te tudsz a dologról -

- Én?!

- Te, te. Hiszen veled csal meg a feleségem.

*

Meglehetős kelletlenül keltem föl. Eh, elvégre az ilyenekre mindig készen állhat, aki tilosban jár. Egyszerre csak rajta kapja a csósz és még szerencse, ha sörét van a puskájában, ami sebez, és nem só, ami csak pokolian viszket.

- Nos jó, igaz. Amit tettünk, felelek róla. Kard, pisztoly, válás, házasság - mindenre kész vagyok. Várom a segédeidet.

Gazsi megfogta a kezem és visszatuszkolt a helyemre. Szelid mosolylyal nézett rám:

- Nem, Palikám, eszem ágában sincs valami ilyest előidézni. Még csak arra sem akarlak kérni, hogy hadd azt az asszonyt nekem, találsz te vigasztalást eleget. A hiúság ördöge készített szólanom - nem akartam, hogy olyan számárnak tarts, aki nem vesz észre semmit.

Roppant ostoba képet vághattam, mert Gazsi egyszerre csak nagyot nevetett. Majd végtelen szomorúsággal szólt:

- Nem, nem. Tudod fiam, lehet, hogy gazság, amit tettél: megcsaltad gyanutlan, orvul a legjobb barátodat. De mégis becsületes fiu vagy, mert az asszonyt nem csalod - azt igazán szereted. Igen, folytatta egyszerre rekedt hangon, ha komisz volnál hozzá, ha csak a kedved tölténéd vele és elfelednéd, amikor elhagytad a szobáját, rád rohannék, megfojtanálad, szét-tépnének ezer darabra s világgá szórnának példaadásnak: Így jár, aki asszonyt csal. De te jó fiu vagy s bele vagy bomolva a feleségembe. Hű vagy hozzá és zaklat a lelkiismeret, amért csak úgy szeretheted, hogy engem megcsalsz. És tudom, hogy folyton abban fő a fejed, mint vágd egy csapással ketté ezeket a bonyodalmakat s mint térjete vissza mindketten arra az utra, ami egyedül nektek való: a polgári tisztesség útjára. No, ígyunk egyet.

Én gépiesen hajtottam föl egy pohár veres bort. Rossz volt, füstött, hamisított fővárosi vinkó. Gazsi meg folytatta:

- Teremtő isten, milyen finnyás vagy. Ilyenkor, ha így együtt kvaterkázunk, ilyenkor legjobban látom azt a rettenetes különbséget, ami köztünk van. Ládd-e, én teli marokkal fogom a poharamat s úgy iszom a bort, mintha víz volna. Te három ujjal fogod és elegánsan meggörbíted a kisujjadat, a borát meg úgy szücsölöd, mintha lacrymae Christit innál. Egy szóval én petroleumban dolgozom, te meg lírai költeményekben, - ó milyen szörnyű ellentét! Én jó vagyok férjnek, kenyérkereső, robotoló masinának, számlafizető öregnek és zsémbeskedő gazdának. Te, te az ő lelkének vagy a szerelmese, s nem a te hibád, hogy a természet rendje szerint a lélekhez is csak a testen köröszkül juthatni. Ajhaj, ne hidd, hogy nem értem azt a

szegény asszonyt. Én az ő helyében már rég faképnél hagytam volna az olyan medvét, mint amilyen én vagyok, pénzestül, gyerekestül, mindenestül. Ambátor, tudod, igaz, hogy hétköznap csupa próza vagyok, de olykor, vasárnapokon, sátoros-ünnepeken megszólal bennem a poéta, akit husz év előtt akkor temettem el, mikor petroleumra adtam magamat. És ilyenkor elragadó kedves, finom, szellemes és szeretetreméltó tudok lenni, s az a szegény asszony ilyenkor újra belém szeret. A legfönségesebb olyankor vagyok, ha félttem - ekkor olyan gyöngéd vagyok, olyan nemesen lemondó, a hibáit olyan szépen tudom én magam mentegetni s olyan leleményes észszel tudom neki megmutatni azokat az utakat, amelyeken zavartalanul tovább csalhat, hogy nem tud lemondani rólam. Rólad meg éppen nem, hisz te a lelkének vagy a kedvese...

... Pali fiam, te poéta volnál, vagy mi; olyan ember, aki fantáziával dolgozik. Ugyan próbáld csak egyszer elképzelni, mit érezhet egy férfi, aki tudja, hogy az asszonya megcsalja. Teszem, mit gondolhat, mikor észreveszi, hogy a necessaireből eltűnt a fésű, a kefe, a cipőgomboló meg a hajsütő vas és megsejti, hogy ezek a hasznos és szükséges eszközök ott vannak valami budai hónapos szobában, ahol bizonyára több hasznukat veszik, mint ha itt a padláson hevernének. Vagy ha látja, hogy egy verőfényes őszi délután sétaidőre az asszony a legegyszerűbb ruháját ölti magára és szinte fölismerhetlenül lefátyolozva megy el hazulról a nagymamához - édes istenem, a nagymamája csak ilyen maskarában szereti látni? Mit érezhet, ha az asszony minden ok nélkül egyszerre sirva borul a kebelére, s minden külső indíték, minden megkérdés nélkül zokogva biztosítja, hogy ő az ő egyetlen kedves örege, akit jobb szeret, mint valaha, és csakis őt szereti és senki mást ezen a világon! Vagy ha este vacsora közben, mikor én petroleumról beszélek, merész átmenettel fölveti a kérdést - természetesen csak akadémikusan - mit tennék én, ha rájönnék, hogy ő megcsal? Hogy a legjobb barátommal csal meg? Hogy veled csal meg? Széttépném-e, összemorzsolnám-e, elkergetném-e, elemészteném-e? Vagy ha az ujságból fölolvassa a házasságtörési drámákat s nem tud elég sulyos, elitélő, megbélyegző és meggyalázó szót mondani arra a szegény asszonyra, akinek nincsen egyéb bűne, mint hogy ügyetlen volt és rajta kapatta magát? Képzeld el, képzeld el - eh mit, ne képzeld el semmit, tudd meg, hogy én még azt is tudom, mikor szoktatok találkozni s bizonyos időtájt az órámat a petroleum-aktáim fölé téve számítgatom: most ül a kocsira, most ért oda, most lépett be, most csókolja meg, most - aztán újra zsebre vágom a kronométeremet: dem Glücklichen schlägt keine Stunde. Ezt, úgy hiszem, Schiller mondta, akit én, megbocsáss, de ki nem állhatok, mert a hősnői mindig vinnyognak és sopánkodnak. Ah, az én hősnőm nem ilyen szomorú, az én hősnőm ezeken az estéken olyan víg, olyan boldog, szinte látom rajta, hogy a lelke teljesen kielégült. Nem is merem ilyenkor az én szerelmeskedéseimmel gyötreni: sok a jóból is megárt. Én csak olyankor alkalmatlankodom nála, ha levert és szomorú - ilyenkor tudom, hogy te nem vagy itthon, vagy összevesztetek s elég gazember vagyok inter duos litigantes harmadiknak örülni. Az igaz, hogy egy kicsit furcsállom a dolgot, s ha a fehér nyakát simogatva eszembe jut - nem jut, mindig eszemben van - hogy ezt a gyönyörű nyakat más is simogatja, roppant kísértés görce rándítja meg az én petroleumos ujjaimat: meg szeretném fojtani azt a nyomorult teremtet... Te Pali, nem jutott még eszedbe, hogy mikor nyáron fürdön jár s egyikünk sincs vele, hogy a lelkének akkor is szüksége lehet valakire...? No, ne ugorj föl és el ne képpedj - amilyen féltékeny a természeted, képes volnál őt megölni. Én pedig nem akarom, hogy meghaljon, nem tudnám túlélni, ha elveszne, utána vesznek, mert örültem szeretem!

De már erre föllázdaltam.

- De hát te örült, te eszelős ember, mi lelt, mit akarsz, mért mondtad el mindezt és mért énnekem?

Gazsi egyet ivott, aztán könnyörögve nyult a kezem után:

- Neked, éppen neked. Mert látom, hogy szereted és félted. Félted tőlem, aki az ura vagyok. Én meg nem tudok róla lemondani és reszketek attól a gondolattól, hogy véget akarsz vetni ennek az állapotnak. Arra akartalak kérni, térden állva kérlek, ne tedd meg, ne válassz el tőle. Mert tudom, hogy ha a te feleséged lesz, engemet majd nem kíván meg a lelke.

KIVERT EMBEREK

Nevetnem köll, ha rájuk gondolok, pedig jobb szeretnék sirni. De ugy mondják, hogy férfinak nem illik a sirás - nevetek hát a szegény kiverteken, az exclus-kön, akiket nemcsak a német naturalisták révén ismerek, hanem látom őket szemtől-szembe, s rossz óráimban, ha a tükörbe nézek, mintha onnan is egy ilyen kivert legény nézne rám végtelen szomorúsággal. Hálátlan vagyok, nincs okom panaszra - asszonyi édes csókban, baráti forró kézszorításban volt részem elég, de fáj tudnom, hogy olykor csak egy lépés választ el azoktól a boldogtalanoktól, akiknek soha ingyen csókot nem adtak és soha érdek nélkül a kezüket meg nem szorították.

Mert vannak ilyen emberek. Hat lépésről megismerem őket sebhelyes nyakukról, gyanakvó szemükről s ajkukat torzító keserű mosolyukról. Ők azok, akiket az utcza-kereső idegenek legelőbb szólítanak meg, s a kalandkereső tündérek legnagyobb ivben kerülnek ki. Ők azok, akikről lesir a huszárdolmány is, akiken egy nap alatt görbére vásik a legujabb laktopán is s akiknek a haját nincs vas, amely egyenletesre süsse. Ők azok, akiknek kék a szemük alja és szemölcsös az ujjja, akiket hólabdával dob meg a pajkos iskolás fiú, akiket legutoljára szolgál ki a pinczér, akiket mártással önt nyakon az ételhordó s akikre gyanakodva néz a rendőr. Ők azok, akiknek beléptére elcsitul a lehangosabb kacaj is s akiknek a távozásán mindenki megkönnyebbülten sóhajt föl. Akiknek indexét legutoljára írja alá a professzor, akiket legkésőbb léptet elő a kegyelmes ur s akiknek a koporsójára virágot nem hint senki...

Elnézem őket sokszor: ismerem őket, szánom őket, de idegenkedem tőlük én is. Tudom, hogy csontból, velőből, izomból és idegekből állanak ők is, akik vegyi összetételre a legjobb embereimtől semmiben sem különböznek. Tudom, hogy ezekkel az idegeikkel éreznek s ezek az izmok ökölbe szorítják a kezüket, mikor a tehetetlen düh előnti őket. Tudom, hogy egy jó pillantásomért könnyekkel adóznának s egy jó szavamért hálásabbak volnának az utczára kivert legutolsó kutyánál is - és mégis, én, aki magamat nem tartom semmire s aki csodálkozom, ha elismerik a jogomat arra, hogy létezzem, én is csak idegenül tudok rájuk nézni, csak durván tudok hozzájuk szólani. Ujra eldobom a szivaromat, amit ők szolgálatkészen kaptak föl és sietve mosom meg a kezem, ha izzadt kezük érte. És jó óráimban hálát adok a sorsnak, amért nem teremtett olyannak, amilyenek ők s átérzem milyen bölcs volt az öreg Arisztotelesz, mikor azt állította, hogy vannak született rabszolgák s hogy rabszolgák nélkül a világ fönn nem állhat.

*

Kérlelhetetlen rendje a dolgoknak, vaskényszerűségű törvények, amelyek alól nincs kivétel! Forradalom követhet forradalmat; társadalmak omolhatnak össze és fordulhatnak föl fenekes-tül; utolsókból válhatnak elsőek és elsőkből utolsóak; pór ülhet királyi széken és munkás hajthat robotba hájas milliomosokat; vagy lehet egyrangu mindvalamennyi: korláttalan ur vagy fuldokoló szolga - mindig marad arisztokrácia: azoké, akiket mindenki szeret. Vagy mért vannak emberek, istenek kegyeltjei, oly szépek és kellemetesek, hogy a legmorcosabb szem is mosolyra derül a láttukra? Nemcsak az ész és a jellem határoz itt; ezek a vonzó emberek lehetnek alapjában tökfilkók és gazemberek, mégis a diplomájukat megkapják s ha sikkasztottak, a főnökük elsimitja a dolgot. A posta csak arra való, hogy szerelmes levelet hozzon, a nagy urak csak arra, hogy lépcsőfokul szolgáljanak nekik. A bakazubbony tetszősre feszül rajtuk és a dákó kecsesen billen a kezükben. Utánuk sir, akit megcsaltak, áldja őket, akit tönkretettek és szolgál nekik, akit megvetnek. Szerencések a játékban, a szerelemben, az életben és a halálban. Gyerekkorukban érttük bomlanak a bonne-ok s vén korukban közülök kerülnek ki a jól konzerválódott öreg-urak. Csak egy vágyuk van: a nyugalom és egy betegségük: a csömör. Csömör a csókoktól, csömör az édességektől, csömör a szerencsétől,

amelyet ha százszor elrúgtak maguktól, százegyszer is a lábukhoz csuszik. Annyira boldogok, hogy rútnak látják a világot s a jóllakott gyomor pesszimizmusával mondogatják, hogy minden hívságos. És megvetéssel néznek le a szegény kivertre, aki örülne minden fűszálnak, minden szippantás levegőnek, csak az a fűszál el ne hajlana s az a szellő ijedten el ne szökkenne előle.

*

Elnézem a kiverteket gyerekkorukban a sétatereken, mikor a tilos pázsitról bottal veri el őket a mogorva városi őr. Tudom, hogy az anyjuk forró nyári ebédután rögtön elkergette őket hazunnan, hogy ne lógjanak a nyakán. A többi gyerek kiverte őket a soraiból; még ha akarnának se játszhatnának velük, olyan durvák, sunyiak, rosszak és játékrontók. A kerítés abroncsán véresre horzsolódik a lábuk szára, mikor elkényszeredett vásottsággal végig mennek rajta és lépten-nyomon leesnek róla. Tudom, hogy dühökben szeretnék megfojtani azokat a gonddal fölciczomázott bábukat, akik ott olyan boldogan mulatnak. S elnézem őket, mint meglett férfiakat, mikor a cseléd-lépcsőn mosogató-lével önti őket nyakon valami repedt-sarku szolgáló - magasabbra nem vetik a szemüket - amért durva tenyérrel keresték a kegyét. Ijesztő ilyenkor a sunyi, zavart, dühvel elegy vigyorgásuk és czaftos bajuszuk alól undokan sárgállanak elé nagy fogaik. Írók közt is nem egyre akadok közülök; ha még annyi tehetség is lakozik bennük, valami bántó kiállhatatlan nem tudom mi ömlik el minden sorukon; az olvasó elfordul tőlük s a szerkesztők elutasítják őket. Kávémérésekben lézengve avval állanak bosszút szerencsésebb kartársaikon, hogy a cikkeiket teleírják gúnyos széljegyzetekkel és kárörvendő fölkiáltójelekkel... És látom őket öreg korukban családjuk szégyenletes, kegyelemkenyéren élő nyügének, hivatalok görnyedt hátu bünbakjának, vagy akár utcaseprőnek, akinek baboskendő van a fején és zsákrongy tekerődzik a lábára - s mindig ott látom a szemükben az elfojtott rabszolga-dühöt, a lázadást a sors ellen, amely kitagadottnak lökte őket a világba s vágyakat öntött beléjük, amiket el nem olthatnak soha.

*

Adatot halmozhatok adatra: nem lelem meg a dolog nyitját. De ha rágondolok, mindig egy kép jut eszembe; bolondos, gyerekes kép bolondos gyerekkoromból. Valahol a zöldben nyaraltunk s a nyaralónk udvarán találtunk két kis macskát. Az elsőt Valériának híttuk; fehér volt, vad volt, ennivaló csinos volt. Bomlottunk utána, a legjobb falatjainkkal tartottuk és boldogok voltunk, ha a májpástétomot vissza nem utasította s elült egy perczig valamelyőnk ölében, anélkül, hogy megkarmolta s egy percz alatt tőle meg ne szökött volna. De mindig megszökött s mi ilyenkor lihegő kitartással kergettük a kis háládatlant. És volt egy másik cicánk is, egy zsemleszinű, akit Vanilliának kereszteltünk el, arról az émelygős, kellemetlen fűszerről, amit ki nem állhatott egyőnk se. Ez a szegény kis állat a lehető legigénytelenebb és legragaszkodóbb csepp teremtes volt és csak olykor sziszszent föl kinjában, ha unalmunkban a körmeit rángattuk és fölborzoltuk a szőrét. Pedig mi szörnyen untuk a ragaszkodását és rossz szeszélyünkben le-ledobtuk a verandáról. A szegény kis pára ilyenkor a legnagyobb kétségbeesésünkre szeliden visszabiczegett a lépcsőn... Nem tudtuk, mért szeretjük az egyiket és mért nem a másikat, amint ma sem tudom, mért vetjük meg a szegény nagyfülű, sárgafogu szamarat, aki olyan hasznos, olyan szorgalmas és olyan türelmes, és mért bámuljuk a csillogó fogú büszke tigris, pedig széttép bennünket s a vérünket issza!

UTI EMLÉK

A trieszti kikötőnek sóval elegy kátrányszaga még benne volt az orromban, mikor Nabresinánál kupét váltottunk. A szememben még benneáprázott a tenger váltakozó smaragdszine, amint fehér habos hullámai a Lidó faverandája alá kergeti - ah, Venezia, Venezia, napsugaras, márványos, csillogó Venezia, bánatos, szerelmes, szépséges istenasszony!... Bucsuzatlan, lopva szöktem el tőle, de nagyobb darab maradt nála a szívemből, mint a malomkőteriméjű soldik, amiket számlálatlan nyelt el a facchinó szurtos tenyere. Beteg szívvel feledni mentem Velenczébe, betegebb szívvel, torokkeserítő emlékekkel csordultig telve - így utazom vissza.

- Beteg a szívem, keserű a szájam s beretvátlan az állam - adj' isten szép német kisasszony!

Ezt a szemem mondta egy szőke kis lánynak, aki ott ült apjával szemben az új kupé ablakánál. A piazzán láttam egyszer messziről s elibe kerülve, ami kevés józan eszem volt, benne felejtettem a kék szemében. A Britanniában laktak, a portástól tudtam azt is, hogy a kisasszony egy kurlandi baronesse, aki özvegy édes apjával utazgat erre. Table d'hôteon nem ettek, a vendéglőbe nem jártak, egyszernél többször nem is láttam őket. «Vigyen el a muszka apáddal együtt», gondoltam magamban s ettől fogva kizárólag a Madonna-kultuszra vettem magamat. És most, mikor a harminczharmadik stanzát költöm a Frari-templom Bellini-Madonnájának féhéren világító nagy kezéről, most kerül újra eléem ez a muszkába oltott német kis lány, az ő hihetetlenül pisze, rózsásan fénylő oroszkájával.

Ő is rám vetette a szemét, amely kimért udvariassággal sugározta felém nefelejts-nyelven:

- Grüss Gott, Fremdling!

Aztán tovább lapozott a Baedekerjében.

A szemközt való ülésbe vettem magam, a másik sarokba. Mikor a plaidem először esett a fejemre, megfogadtam, hogy eszem-ágában sem lesz ő nagyságával foglalkozni. Hogy is ne! Majd minden jöttment pisszeorru baronessebe beleszeretünk! Még csak tetszeni sem akartam neki és szinte örültem, hogy ma még nem beretválkoztam, holott Velenczében napjában kétszer is eltértem, hogy egy vaskezü öreg borbély én rajtam álljon bosszut, amért istenben boldogult ősem Phoebus Apolló elevenen nyúzta meg Marsyast.

- Annyi azonban bizonyos, hogy ön nagyon csinos, sőt ennivaló, kedves kis baronesse. És ha én nem nézek önre, csak lopva, annak egyik legfőbb oka az, hogy nem bizom benne, elfogadná-e néma udvarlásomat. Ki tudja, az ön szép kis szőke fejében kinek a képe jár: valami muszka hadnagyé, aki az ő ezüstös zöld uniformisában, kardosan, süvegesen, csizmásan bizonyára jobban füst, mint én ebben a kőszénfüstös budapesti szabóremekben.

A kis leány fölnezt, hidegen:

- Welche Unverfrorenheit!

Azért is tovább néztem.

- Nem köll mindjárt megsértődnie. Ön bizonyára nagyon gondos nevelésben részesült s a muszkán meg a németen kívül tudja isten hány nyelven beszél. Csak a szerelem nyelvén ne tudna, csak annak a szavára maradna hideg? Szép német lány, hisz tudod, hogy egy egész éjszaka szerelmes voltam beléd. Moszkitók zümmögtek a fejem fölött s ablakom alatt, a canal grandén a Margheritát bögték a cantatorik. S verejtékben fürödve, idegesen kapkodva a szunyogok után, az estéről szememben maradt holdfényből mégis megszöttem a te képedet, ahogy másnap reggel a piazzán szerettelek volna látni. Ugy láttalak, amint szemben a San-Marcóval a galambok közé guggolsz és a legszelidebb galamb is megbolondul a te tökéletes

csipőidtől. Mert gyönyörű a termeted, hihetetlen szép asszony fogsz lenni s én előre gyűlölöm azt a gazember kapitányt, akivel majd öreg tábornok férjedet megcsalod. Mért nem vagyok én az a kapitány, vagy mért nem vagyok osztrák-magyar kapitány, hogy a jövő háboruban elfoglaljalak téged s egész Muszkaországot...

A kis lány ijedten nézett föl:

- Ach du meine Güte...

S én tovább néztem:

- Igen, igen, ha német vagy is szép vagy s én szeretlek. Nem szeretem a németet, utálom a nagyfogu junkereiteket, a beretvált professzoraitokat s a beretvátlan professorsgattinokat. De te, úgy-e, te nem is vagy német? Te talán a Heine verseiből szöktél ide vagy talán az Anyéginból? Ismered? hogyan ismernéd, hiszen eredetiben olvashatod. Látod, én is olyasfajta vagyok, valami szomorú középfa az Anyégin meg a Lenszky között, a kiégett szívű kéjencz meg a hevülő poéta közt. S az ő párbajuk az én keblemben ismétlődik mindennap és mindig a szegény poéta vérzik el... S az én Tatjánám szebb leveleket ír a világ minden asszonyainál, csak hogy azokat a leveleket nem nekem írja. Engem csak kidob és elűz magától, amint azt a te kék szemekkel megolvashatod az Anyégin legutolsó énekében... de te nem azt olvasod, téged jobban érdekel a Baedekered... ha van szived s a szivedben irgalom, nézz rám, nézz rám, no nézz rám!...

Szeliden nézett rám:

- Armer Mann!

- Nem vagyok szegény, csak boldogtalan. Nem vagyok szegény, gyémánt van fejemben, gyöngy van a szívemben s ha úgy dalolnék, ahogy érzek, lábamnál feküdne a mámoros világ. De ami kint érzek, nagyobb a tengernél és akiért érzem, hidegebb a márványnál. Hideg, fagyos, mint az a bóra, ami itt szürkén száguld végig kétfelül a kopár Karszton s jéggé dermedti, ami tűz belémlopódzott délen. Hideg van, fázom, s jól látom, dideregsz te is. És én az életem adnám érte, hogy elébed omolhassak s a köpenyembe burkolhassam a te sárgaczipős, feketecharisnyás lábacskád...

A kis lány rémülten kapta vissza a lábacskáját:

- Um des Himmels willen!...

*

Igy ment ez Gráczig, ahol ők a Johannba hajtottak, én meg az Elefántba. A kis filiszter-várost teleeste az eső s én az én kis német lányomat nem tudtam másképp elképzelni, mint ahogy Steinbrücknél fehér egérfogacskáit belemélyeszté az elmaradhatlan sandwichbe. Másnapra el is feledtem s Bécsben sem volt egyéb gondom, mint megszámolni, az Imperial asztalánál hány tál maszatot halat fogyasztanak el Izráelnek sokat üldözött, de még mindig jóérvágyú fiai. Hanem egy délen a külügyminisztérium felől jövet, a hatalmas új burg-kapu előtt találkoztam velük. Valami bolond ösztön köszönetre hajtotta a karomat s mélyen elpirulva, ösztönszerűen fejbiccentve visszaköszönt ő is. Ez bizony nem illett s képzem, a fekete pápaszemes báró hogy megfedte érte az ő neveletlen kis leányát. Pedig kár volt feddenie, az én köszönetem nem jelentett semmi rosszat. Szóval-szóval ennyit jelentett:

- Üdvözlöm, kisasszony, remélem, jól van, remélem, hogy még emlékszik rám s remélem, megbocsátotta azt a sok bolondot, amit bolond fővel gondolatban mondtam önnek. Jó hogy találkoztunk, legalább hozzátehetem, hogy nem köll ám engem komoly számba vennie s a világért se sajnáljon, azért nem tud engem szeretni. Térjen nyugodtan haza az ön kapitányához, áldásom önökre, tiszta szívemből kívánom önöket egymásnak. Ne féljen, én sem szere-

tem önt, én csak az én Tatjánámat szeretem s ahány mértfölddel közelebb vagyok hozzá, annál hangosabban ver értte a szívem. Holnap túl leszek a határon s a gőzparipa hátáról egyenest a lábai elé omlom. Mert az ő szeme kékebb az önénél, a keze fehérebb a Madonnáénál s az ujja hegyében több a költészet, mint Petrarca-ban és Tassó-ban és minden poétákban, akiknek örök rímei évszázadok múltán föl-fölcsendülnek a görbeorru gondolákon!...